

Seminar za voditelje županijskih stručnih vijeća,
mentore i savjetnike iz povijesti

INDUSTRIJSKA BAŠTINA
Rijeka, 11. – 13. ožujka 2009.

TERENSKI RAD

ZAPADNA INDUSTRIJSKA ZONA I.

GRUPA 1
VERZIJA A

Poštovane kolegice i kolege,

nalazite se ispred hotela Neboder koji nažalost, nije izgrađen prema originalnom nacrtu arhitekta Josipa Pičmana iz 1936. godine, već prema skromnijoj verziji njegova nasljednika Alfreda Albinija.

Hotel je trebao biti najviši, ostakljeni neboder s pomičnim staklenim krovom i zatvorenim bazenom u Kraljevini Jugoslaviji.

Recimo nekoliko riječi o zdanju u kojem ste odsjeli...

Sušak je između dva rata bio vodeća uvozna luka Kraljevine Jugoslavije, a Rijeka je od 1924. godine pripadala Kraljevini Italiji. 30-ih godina prošloga stoljeća na Sušaku je živjelo više od 15 000 stanovnika. Lučki grad s industrijskom zonom u koritu Rječine i s dva hotela, Kontinentalom i Jadranom nije imao primjeren prostor za održavanje kulturnih priredaba namijenjenih građanima. Sve kulturne ustanove, poput gradskog kazališta, knjižnice i muzeja nalazile su se u Rijeci. Trebalo je osmisliti građevinu u kojoj će Sušaćani moći zadovoljiti te potrebe. Pod vodstvom gradonačelnika Đure Ružića raspisan je natječaj za projekt prema kojem bi se na Sušaku izgradio Hrvatski kulturni dom u čijem bi se sastavu nalazio i hotel.

Gradnja je započela 1937. godine, ali ne prema Pičmanovom projektu. Naime, on je počinio samoubojstvo prije nego što je doznao da je njegov rad pobijedio na natječaju pa je izgradnja povjerena njegovom kolegi Albiniju. U godinama pred rat on je morao značajno odstupiti od prvog nacрта iz financijskih razloga, te su tako mnoga originalna Pičmanova rješenja morala biti napuštena. Hotel je tako ostao bez bazena, prednje vanjske terase, staklene fasade i pomičnoga krova. Unatoč tome sušački je hotel sa svojih 14 katova postao najvišom zgradom, ali tek u poslijeratnoj Jugoslaviji, budući je njegova gradnja dovršena tek 1947. godine. Hotel u svom sklopu ima kavanu i restoran, a u njegovu je produžetku izgrađen Hrvatski kulturni dom s kazališnom dvoranom.

Kako je počelo...

Razvoj grada na ušću Rječine započeo je 1719. godine donošenjem proglašenja kralja Karla VI. kojim je Rijeka dobila status slobodne luke. U grad su počeli stizati stručnjaci iz zapadne i srednje Europe privučeni državnim povlasticama za razvoj poslova. Industrijalizacija počinje izgradnjom Lazareta i mandrača 1722. godine i Rafinerije šećera 1750., u neposrednoj blizini današnjeg željezničkog kolodvora, a zatim u 19. st. slijedi pokretanje čitavog niza pogona za proizvodnju papira, kože, konopa, svile, riže, duhana, tjestenine, čokolade, grade se škverovi, ljevaonice metala i dr.

Grad se cestama, Karolinom i Lujzijanom povezuje s unutrašnjošću, gradi se željeznička pruga prema Beču i Budimpešti. U to vrijeme na mjesto gradonačelnika dolazi Giovanni de Ciotta, bivši austrijski vojni inženjer čija se vizija razvoja grada poklapa s potrebama i planovima ugarske vlade o izgradnji moderne luke. Donosi se urbanistički plan koji predviđa širenje grada prema moru, nasipava se obala od ušća Rječine do Kantride za gradnju gatova te lučkih i željezničkih skladišta, uvodi se vodovod i kanalizacija, električna rasvjeta, gradom prometuje el. tramvaj. Grade se velebnе palače u centru grada, hoteli, kazalište, paviljoni tržnice, parkovi i perivoji.

Hotel Neboder

Krenimo sada u obilazak zapadne industrijske zone...

Izađite ispred hotela Neboder, nastavite Križanićevom ulicom prema Titovom trgu i prijedite preko Školjića do ulice Ivana Grohovca. Na autobusnoj stanici pričekajte gradski autobus, linija br. 8 koji prema voznom redu s Trsata polazi u 9,20. Odvezite se do Mlake. Pratite kretanje autobusa prema planu grada i priloženoj mreži gradskih linija.

Nakon skretanja autobusa s glavne Zvonimirove u Baračevu ulicu vozite se do posljednje stanice, do ulaska u bivšu Tvornicu torpeda.

Pozor!

Nipremite fotoaparata i dokumentirajte sve objekte i zanimljivosti na koje naiđete ili se spominju u nastavku teksta.

Kada izađete iz autobusa, uputite se ulicom na zapad uz proizvodne hale nekadašnje Tvornice torpeda. Zaustavite se kod ulaza u ribarsku lučicu, okrenite se i pogledajte obnovljenu vilu *Whitehead*, bivšu upravnu zgradu u kojoj je krajem 19. stoljeća živio slavni Englez, izumitelj torpeda.

Tvornica torpeda

Zadatak:

Fotografirajte vilu Whitehead.

Uđite u ribarsku lučicu, u njoj je danas smještena veletržnica ribe, prođite pored zgrade i skrenite lijevo. Stigli ste do građevine koju imate na slici dolje. Sagrađena je 30-ih godina prošloga stoljeća, a od 2002. godine je pod preventivnom zaštitom Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Zadatci:

Prisjetite se predavanja gosp. Miljenka Smokvine i pokušajte odgovoriti na pitanje.

Kako se naziva građevina na slici, čemu je služila i što bi u njoj trebalo biti postavljeno nakon obnove?

Fotografirajte današnje stanje objekta.

Objekt se nalazi uz bivšu halu Tvornice torpeda koja se danas koristi za koncerte u okviru Riječkih ljetnih noći. Akustičnost prostora otkrili su članovi Riječke filharmonije kazališta Ivana pl. Zajca kada su tražili industrijski prostor za održavanje koncerta. Povodom I. međunarodne konferencije o očuvanju riječke industrijske baštine održane u Rijeci 2003. godine izveli su za sudionike skupa Beethovenovu Eroicu.

Nalazite se na području jedne od najznačajnijih tvornica riječke, hrvatske i austro-ugarske industrijske prošlosti u kojoj je sredinom 19. stoljeća započela s radom Ljevaonica metala / Fonderie Metalli.

Ljevaonica je u početku proizvodila sidra za brodove i obavljala remont na željeznim parobrodima, a nakon dolaska engleskog inženjera Roberta Whiteheada iz Trsta prelazi na proizvodnju parnih kotlova, strojeva i željeznih parnih brodova za Austrijsku ratnu mornaricu, te mijenja naziv u Riječki tehnički zavod / Stabilimento Tecnico di Fiume.

Početkom 60-ih godina 19. stoljeća u Rijeku se nakon umirovljenja vratio Giovanni Luppis, bivši austrijski mornarički časnik s idejom o izradi novog mornaričkog oružja „spasioca obale“ (Kustenretter, salvacosta). Prema njegovoj zamisli, „spasioc“ je trebao biti izrađen poput brodića s eksplozivom bez posade s vlastitim pogonom i daljinskim upravljanjem. Za njegovu izradu nije imao dovoljno tehničkog znanja pa ga budući riječki gradonačelnik Giovanni de Ciotta, također bivši austrijski časnik upoznaje s Whiteheadom s kojim tada započinje suradnju.

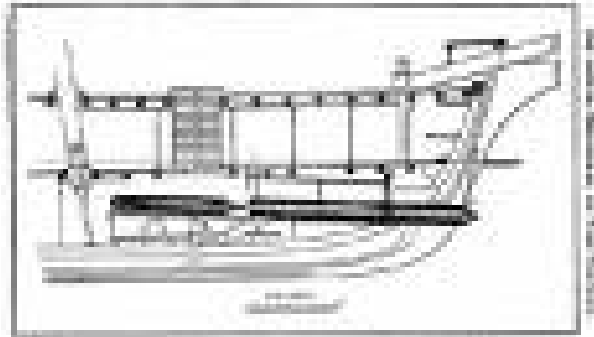
Zadatak:

Tko su osobe na slikama?

Whitehead ubrzo nakon početka istraživanja odustaje od Luppisove početne zamisli o nadvodnom oružju i u potpunoj tajnosti 1866. godine patentira uz pomoć svog dvanaestogodišnjeg sina Johna i preciznog mehaničara Anibalea Ploecha novo automatsko samonavođeno podvodno oružje pogonjeno komprimiranim zrakom s eksplozivnom glavom koja prilikom udara potapa neprijateljski brod. Početne teškoće održavanja torpeda na određenoj dubini Whitehead otklanja pomoću primje-

ne hidrostatske ploče i stabilizacije nagiba klatnom. Prva su testiranja novog oružja provedena 1868. godine s prilagođene topovnjače Gemse u brodogradilištu braće Schiavon, na koju je montirana lansirna cijev, također Whiteheadov izum. To je brodogradilište kasnije preraslo u brodogradilište 3. maj. To je brodogradilište bilo samo jedno od osam škverova na potezu od Kraljevice do Kantride.

Lansirni brod

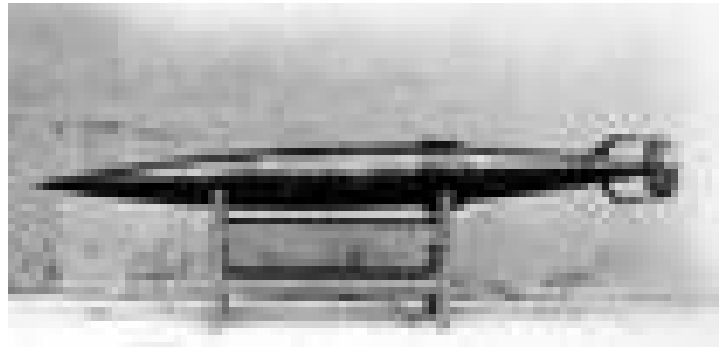

Lansirna cijev

Novo je oružje prozvano torpedo, prvi su primjerci nosili naziv Luppis-Whitehead, a ubrzo postaju poznati samo pod imenom Whitehead torpedo.

Zadatak:

Što prikazuju ove slike? Imaju li nešto zajedničko?

U prvo su vrijeme narudžbe za novo oružje stizale samo iz Beča za Austrijsku ratnu mornaricu pa je Stabilimento, pogađen snažnom krizom 1875. godine Whitehead preuzeo u privatno vlasništvo. Pogon od tada nosi naziv Torpedo fabrik von Robert Whitehead.

Izumom novog oružja rad na njegovom usavršavanju ne prestaje, dapače istraživanja se nastavljaju kako bi se povećala njegova brzina i domet. Najznačajniji doprinos njegovom daljnjem poboljšanju dao je 1895. godine inženjer tvornice torpedo Lodovico Obry ugradnjom tzv. rotirajućeg zvrka, čime je riješen problem preciznosti putanje po pravcu. Danas znamo da su bez „zvrkova“ podmornice, brodovi, rakete i svemirske letjelice nezamislive.

Zadatak:

Koji se stručni naziv koristi za „rotirajući zvrk“?

Krajem 19. stoljeća riječka Tvornica nije mogla vlastitom proizvodnjom zadovoljiti svjetsku potražnju za novim oružjem pa se Robert Whitehead odlučuje na osnivanje brojnih podružnica u Europi i svijetu. Prve su tvornice torpeda osnovane u Weymouthu, Engleska 1891. i Newportu, SAD 1892. godine, a potom u Italiji, Rusiji i Francuskoj.

Japanski naručitelji u riječkoj tvornici početkom 20. stoljeća

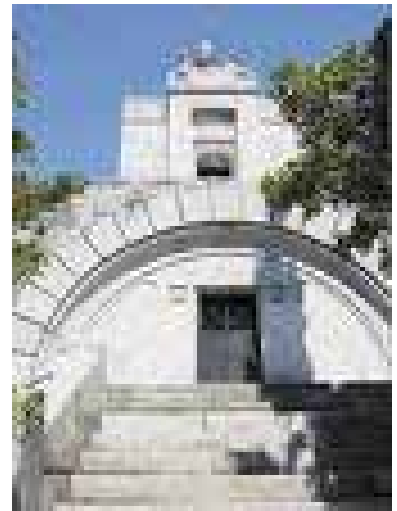
Prije smrti, Whitehead 1905. godine Tvornicu pretvara u dioničko društvo pod nazivom Whitehead & Co., koja ostaje u većinskom vlasništvu njegove obitelji, a kasnije do početka prvog svjetskog rata prelazi u vlasništvo engleskih obiteljskih tvrtki Vickers Ltd. i Armstrong-Whithworth & Co.

U ratnom razdoblju Tvornica uz torpeda proizvodi i podmornice u suradnji s brodogradilištem Ganz-Danubius (danas 3. maj) čiji se kompleks nalazi u neposrednom susjedstvu tvornice, na Kantridi.

Robert Whitehead ne ostaje zapamćen u gradu na Rječini samo po svom slavnom oružju, već i po drugim pothvatima kao što je gradnja više stambenih palača u samom središtu grada među kojima je najpoznatija njegova obiteljska palača u ulici Dolac, Casa veneziana i najveća grobnica na groblju Kozala u kojoj, na žalost nije pokopan.

Casa veneziana u ulici Dolac

Mauzolej Whitehead – groblje Kozala

Poslije prvog svjetskog rata Rijeka dolazi pod vlast Kraljevine Italije, a tvornica postaje dijelom talijanske vojne industrije, koja od 1930. godine nosi naziv Silurificio Whitehead di Fiume S. A.

Posebna zanimljivost iz prošlosti riječke Tvornice torpeda odnosi se na razdoblja talijanske fašističke vlasti između dva svjetska rata kada je 1934. godine riječka uprava osnovala tvornicu u Livornu u koju je prenijela dokumentaciju i predmete vezane uz izum i početak proizvodnje torpeda. Tvornica u Livornu i danas, za razliku od riječke koja je posljednji torpedo proizvela davne 1966. godine i od kraja 1990-ih više ne djeluje, proizvodi torpeda, ali prema suvremenoj tehnologiji.

Vratite se do lučice i popnite se na mol s lijeve strane i okrenite se prema zapadu.

Zadatak:

Fotografirajte dizalicu brodogradilišta 3. maj.

Rijeka nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. postaje glavna luka za izvoz poljoprivrednih i industrijskih proizvoda iz ugarskog dijela Monarhije.

Izgradnjom željeznice prema Budimpešti stvoreni su preduvjeti za izvozno-uvozne poslove, ali je nedostajalo jedno veće brodogradilište za gradnju željeznih brodova na parni pogon. U Rijeci se tada još uvijek grade drveni jedrenjaci koje u to doba na morima svijeta zamjenjuju parobrodi. Te promjene riječku brodogradnju dovode u krizu.

U takvim uvjetima tvrtka Howaldt iz Kiela 1892. godine osniva dioničko društvo za brodogradnju koje je radilo na prostoru današnjeg brodogradilišta 3. maj. Istekom desetogodišnje Howaldtove koncesije 1905. brodogradilište preuzima dioničko društvo Danubius iz Nove Pešte. Mađari uvode suvremenu tehnologiju, brodovi se grade na temelju vlastitih projekata te dostižu svjetske standarde u brodogradnji.

Sudbinu svih ostalih riječkih pogona dijeli i brodogradilište na Kantridi mijenjajući zajedno s državama i svoj naziv u Ganz Danubius, Cantieri Navali del Quarnero, Kvarnersko brodogradilište i naposljetku 1948. postaje postaje 3. maj, ime koje dobiva u spomen na Dan oslobođenja Rijeke.

Nastavimo našu šetnju dalje, ulicom koja o povijesnim mjenama svjedoči i čestom promjenom svoga imena. Samo u zadnjih stotinu godina vlasti su joj mijenjale ime čak pet puta: Via Volosca, Via dell industria, ulica JNA, Industrijska i od 2001. godine Milutina Barača.

Vratite se na stajalište gdje ste izašli iz autobusa i hodajte ulicom nekoliko koraka prema istoku. Prijeđite na lijevu stranu i poslušajte zvuk vode, približite se ogradi i pogledajte jedan od 15- tak riječkih izvora, koji se protežu ispod grada na potezu od Kantride na zapadu do Martinšćice na istoku.

Rijeka nije dobila ime samo po Rječini. Zanimljivo je da su riječki manufakturni i industrijski pogoni svi redom građeni uz te izvore kao primjerice Rafinerija šećera uz potok Brajdu. Gledate u vodotok *Rečice* koji sa svojih šest izvora teče i kroz pogon Rafinerije nafte.

Zadatci:

Fotografirajte izvor potoka Rečice.

Otkrijte kako se naziva predio u kojem se trenutno nalazite. Zapišite svoj odgovor.

Okrenite se prema moru i pogledajte stambenu zgradu mađarskih željeznica iz 1889. godine. Obratite pozornost na kvalitetu gradnje. Pored nje nalazi se građevina koju imate na slici dolje.

Sagrađena je 1914. godine i predstavlja sastavni dio željezničkog prometa kroz riječku luku.

Zadatak:

Kako se naziva građevina na slici i čemu služi?

Nastavite hodati ulicom. Nakon stotinjak metara stići ćete do zgrada KD Metis.

Zadatak:

Pronađite kamenu ploču na njezinom vanjskom zidu, fotografirajte ploču i prepisite tekst.

//

Jesu li vas ti podatci iznenadili?

Na lijevoj strani ulice pronađite zgradu s pločom naziva ulice čiju prošlost istražujete.

Zadatak:

Fotografirajte ploču i prepisite tekst.

////////////////////////////////////

U nastavku vaše šetnje usmjerite svoju pozornost na *dimnjake riječke Rafinerije nafte*, najstariji je izgrađen davne 1883. godine, a od 2004. godine je pod preventivnom zaštitom Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Zadatak:

Fotografirajte stare Rafinerijine dimnjake.

Nakon nekoliko minuta hoda stići ćete do upravne zgrade Rafinerije koja je podignuta u vrijeme fašističke vlasti nad Rijekom 1940. godine. Zgradu je projektirao riječki arhitekt Enea Perugini koji je zaslužan za više monumentalnih građevina u Rijeci podignutih između dva svjetska rata, kao što su Društveni dom i nogometni stadion na Kantridi te zgrada tržnice na Belvederu. U zgradu bivše Rižijere / Pilatura del Riso, Perugini je projektom uklopio novu upravnu palaču, obloženu kamenim pločama i velikim staklenim otvorima.

Rafinerija nafte Rijeka

Zadaci:

Koji naziv danas nosi riječki pogon za preradu nafte na Mlaci?

////////////////////////////////////

Ugarska je vlada u Budimpešti 1882. godine osnovala dioničko društvo pod nazivom Rafinerija mineralnog ulja s ciljem izgradnje rafinerije nafte u Rijeci. Gradnju rafinerije povjerila je hrvatskom inženjeru kemije Milutinu Baraču koji je do tada radio u kemijskoj tvornici Wagenmann u Beču. Ugarska ga je vlada imenovala i tehničkim direktorom pogona na Ponsalu, danas Mlaci. Na tom će položaju ostati punih 40 godina uz istovremeno upravljanje nad još pet manjih pogona u ugarskom dijelu Monarhije.

Upravna zgrada Rafinerije nafte Rijeka

Zadatak:

Tko je osoba na slici?

Rafinerija je započela s radom već 1883. godine, tada je bila najveća u Europi i prva s industrijskim načinom proizvodnje. Istovremeno s izgradnjom pogona rafinerije gradi se i tzv. Petrolejska luka u neposrednoj blizini. Rafinerija je s njom bila spojena podzemnim cjevovodima putem kojih se nafta iz tankera prebacivala u spremnike za preradu.

U početku je glavna prerađevina bila rasvjetni petrolej, a kasnije benzin, parafin, bitumen, koks, fosfati i maziva ulja. Gotovi proizvodi odvozili su se željeznicom u sve dijelove Monarhije, a riječka je proizvodnja pokrivala 1/3 potreba države.

Do izgradnje pogona u Rijeci Monarhija je svoje potrebe za naftom pokrivala uvozom iz SAD-a, koje su u to vrijeme bile vodeći izvoznik nafte u svijetu.

Početkom 1880-ih godina započinje uvoz nafte s Crnoga mora, koja se do riječke luke prevozila jednim od prvih tankera na svijetu, ali jedinim pod austro-ugarskom zastavom, Etelkom.

Etelka

Nakon otkrića nalazišta u Galiciji 1896. godine nafta se u Rijeku doprema željeznicom. O značaju ovoga pogona za Austro-Ugarsku Monarhiju dovoljno svjedoči podatak o dolasku cara Franje Josipa I. u Rijeku 1896. godine.

Nakon prvog svjetskog rata riječku Rafineriju nafte preuzimaju Talijani koji joj 1922. mijenjaju ime u Rafineria di Olli Minerali S. a. R.O.M.S.A., a 1926. godine postaje prvi industrijski objekt talijanske državne naftne kompanije AGIP. U to je vrijeme Rafinerija imala i svoju tankersku flotu.

Rijeka je sa svojom Rafinerijom nafte predstavljala začetke razvoja naftnih industrija današnjih dviju članica EU, najprije Mađarske, a potom i Italije.

Pred završetak drugog svjetskog rata Rafinerijini su pogoni znatno oštećeni tijekom borba za oslobođenje grada, ali ubrzo bivaju obnovljeni i postaju najvažniji naftni pogon u Jugoslaviji.

Devedesetih je godina prošloga stoljeća u vrijeme Domovinskog rata imala vrlo važnu ulogu kao jedini domaći proizvođač i opskrbljivač HV-a i hrvatskih građana naftnim derivatima.

Iako je riječka Rafinerija treća po starosti u Europi jedina je s neprekidnim radnim stažom duljim od 120 godina.

Na suprotnoj strani Rafinerijine upravne zgrade, na br. 7 nalazi se zdanje bivšega Hotela Emigranti kojega je 1908. izgradila mađarska vlada za potrebe smještaja iseljenika iz srednje i istočne Europe koji su preko riječke luke odlazili u New York u vrijeme najvećega vala iseljavanja iz Europe u SAD-e od početka 1880-ih do početka prvog svjetskog rata.

Zadatak:

Proučite zgradu i navedite od koliko se raščlanjenih dijelova sastoji pročelje bivšega hotela?

Fotografirajte današnje stanje zgrade.

Preko riječke luke, samo u periodu od 1903. do 1910. godine iz Europe u SAD-e iselilo je više od 300 000 ljudi, uglavnom iz ugarskog dijela Monarhije.

Lokacija hotela nije slučajno odabrana, izgrađen je tik uz Rudolfov gat (danas Orlandov gat) s kojega su se putnici ukrcavali u brodove liverpulske brodarske kompanije Cunard Linien koja ih je prevozila u Novi svijet. Od 1905. godine slavna je Carpathia održavala redovnu liniju Fiume-New York.

Hotel Emigranti

Liverpulska brodarska kompanija

Razglednica iz Rijeke - parobrod Carpathia

Hotel je imao smještajni kapacitet od 500 kreveta, postojali su obiteljski apartmani, saloni za dnevni boravak putnika, restorani i trgovine, a u sklopu hotela radila je i ambulanta u kojoj su liječnici provjeravali zdravstveno stanje budućih američkih građana.

Početak 20. stoljeća ukrcaj iseljenika na brodove iz Rijeke za New York nadgledao je američki konzul Fiorello la Guardia, kasnije američki kongresnik i najpoznatiji gradonačelnik New Yorka od 1933. do 1947. godine. Danas njegovo ime nosi jedna od dviju njujorških zračnih luka, ali i jedna ulica u Rijeci.

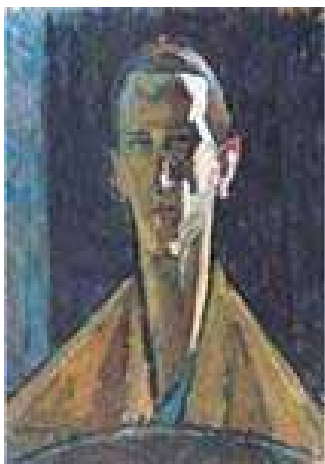
Američki su dužnosnici hotel na tri kata s električnom rasvjetom i grijanjem na vodenu paru navodili kao primjer ponajboljeg rješenja smještaja iseljenika koji bi trebale slijediti i ostale luke u Europi. Drugima je to bila najružnija zgrada koju su vidjeli u Rijeci. Zanimljivo je da je to bila jedna od prvih zgrada izgrađenih od armiranoga betona u svijetu.

Nakon 1918. godine zgrada gubi prvotnu namjenu, Talijani u njoj smještaju vojsku, a poslije drugog svjetskog rata u njoj djeluje Tvornica ambalaže MGK.

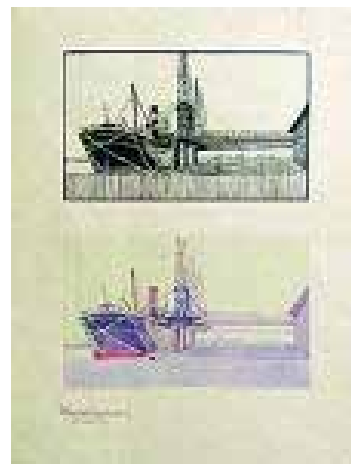
Samo nekoliko desetaka koraka dalje na suprotnoj strani ulice nalazi se stambena trokatnica (ulaz br. 16) u kojoj je živio najpoznatiji riječki slikar 20. stoljeća, Romolo Venucci. Nažalost, kao što vidite na pročelju zgrade o njemu nema spomena.

Romolo Venucci rođen je u Rijeci 1903. godine kao jedno od šestoro djece iz braka Mađara Antala Wnouceka i majke Slovenke Marije Ane Rostand. Otac je kao mađarski vojni obveznik premješten iz Pecs u tadašnju mađarsku luku na Jadranu. Pohađao je mađarske škole u Rijeci, a likovnu je akademiju završio u Budimpešti.

Između dva svjetska rata mijenja svoje prezime češkoga podrijetla u talijansko Venucci, priklanja se talijanskoj zajednici, jeziku i kulturi. U mladosti njegovi radovi nose pečat realizma, a kasnije na njega značajno utječe srednjoeuropski impresionizam i ekspresionizam. Tridesetih je godina postao dijelom riječke avangardne grupe kubokonstruktivista s natruhama futurizma. Kao pripadnih talijanske manjine radi u talijanskim osnovnim školama i vodi slikarske tečajeve u Circolo Italiano. Među njegove najpoznatije javne radove ubrajaju se freske u Kapucinskoj crkvi na Žabici i skulptura anđela na pročelju crkve sv. Romualda na Kozali. Njegov opus široj riječkoj javnosti nije poznat sve do početka 1990-ih godina kada je njegova udovica Margareta Venucci donirala Modernoj galeriji stotinjak njegovih radova. Danas zbirku riječkog Muzeja za modernu i suvremenu umjetnost čini više od 300 njegovih djela. Njegovu su slikarsku pažnju privlačili i industrijski motivi poput pogona riječke rafinerije nafte, lučki radnici, brodovi...

Autoportret

Brod na vezu, 1921.

Zadatak:

Prijeđite na suprotnu stranu ceste i fotografirajte pročelje Venuccijeve kuće s naglaskom na balkon iznad ulaza.

Stigli ste do početka slavne ulice i svjetionika koji je 1870-ih stajao na vrhu dugog lukobrana Marije Terezije, koji je 1878. godine preseljen na ovo mjesto radi urušavanja i potonuća dijela toga lukobrana. Izgled svjetionika nije vjera 14n originalu jer je u dva navrata nadograđivan te je znatno viši, a u prizemlju danas ima i stan za svjetioničara.

Svjetionik na Mlaki

Zadatak:

Fotografirajte svjetionik i usporedite ga sa gornjom slikom.

Hodajte uz svjetionik desetak metara, uđite nadesno na teretnu stanicu za vlakove i skrenite lijevo uz zgradu za čišćenje i njegu putničkih vagona. Prođite pored zgrade naprijed do pruge za Ljubljanu (gornji kolosijek) i popnite se na zid.

Čestitamo, stigli ste do posljednjeg zadatka!

Zadatak:

Fotografirajte najdužu zgradu ikada podignutu u Rijeci.

Gledate u Metropolis, skladišta riječke luke podignuta u razdoblju od 1909. do 1914. godine u secesijskom stilu s ukrasima na pročelju od opeke i mrežastim prozorima. Nalaze se u zapadnom dijelu lučke slobodne carinske zone uz Praško pristanište. Sastoje se od 5 skladišnih zgrada postavljenih u dva paralelna niza međusobno povezanih mostovima. Izgrađeni su u armiranom betonu i predstavljaju izuzetnu graditeljsku vrijednost s početka 20. stoljeća.

Priču o industrijskoj baštini završit ćemo crticom o spašavanju ovih skladišta. Naime, prema projektu Rijeka Gateway modernizacijom riječke luke Lučka je uprava namjeravala srušiti 6 od 8 preostalih povijesnih skladišta, među njima i Metropolis.

Spor s upravom Luke za njihovo očuvanje vodili su riječki arhitekti, povijesničari umjetnosti i konzervatori od 2001. do sredine 2006. godine, kada su konačno stavljena pod trajnu zaštitu Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Problem je riješen kompromisom prema kojem će Lučka uprava izmijeniti projekt i umjesto rušenja skladišta nasipavanjem mora proširiti Praško pristanište.

U njihovom su spašavanju zasigurno važnu ulogu odigrale i predstavnice Nacionalnog ureda za kulturno nasljeđe, najviše mađarske ustanove koja skrbi o spomeničkoj baštini. Na poziv riječkih kolegica posjetile su Rijeku 2004. godine, obišle povijesna lučka skladišta i prosljedile dokumentaciju o skladištima Međunarodnom vijeću za industrijsku baštinu. Tada su izrazile nadu da će dvije vlade pronaći zajedničko rješenje, budući da povijesni dio riječke luke pripada zajedničkoj hrvatsko-mađarskoj industrijskoj baštini.

I na kraju pogled s mora...

Metropolis

Vaša je šetnja završena, možete prijeći Zvonimirovu ulicu i odmoriti se u parku Mlaka ili se autobusom uputiti do središta grada i u nekoj od gradskih kavana ili kafića srediti dojmove.

Mi vam predlažemo nekoliko provjerenih mjesta, kavana Hemingway u Filodrammatici na Korzu ili Dante u hotelu Bonavia u Dolcu. Ujedno možete pogledati palaču Filodrammatice čiju je izgradnju većim dijelom financirao ranije spomenuti Anibale Ploech ili u ulici Dolac Whiteheadovu Venecijansku kuću. Ukoliko poželite otići na manji zalogajčić prije ručka izvrstan je Tapas bar u Vitezovićevoj ulici.

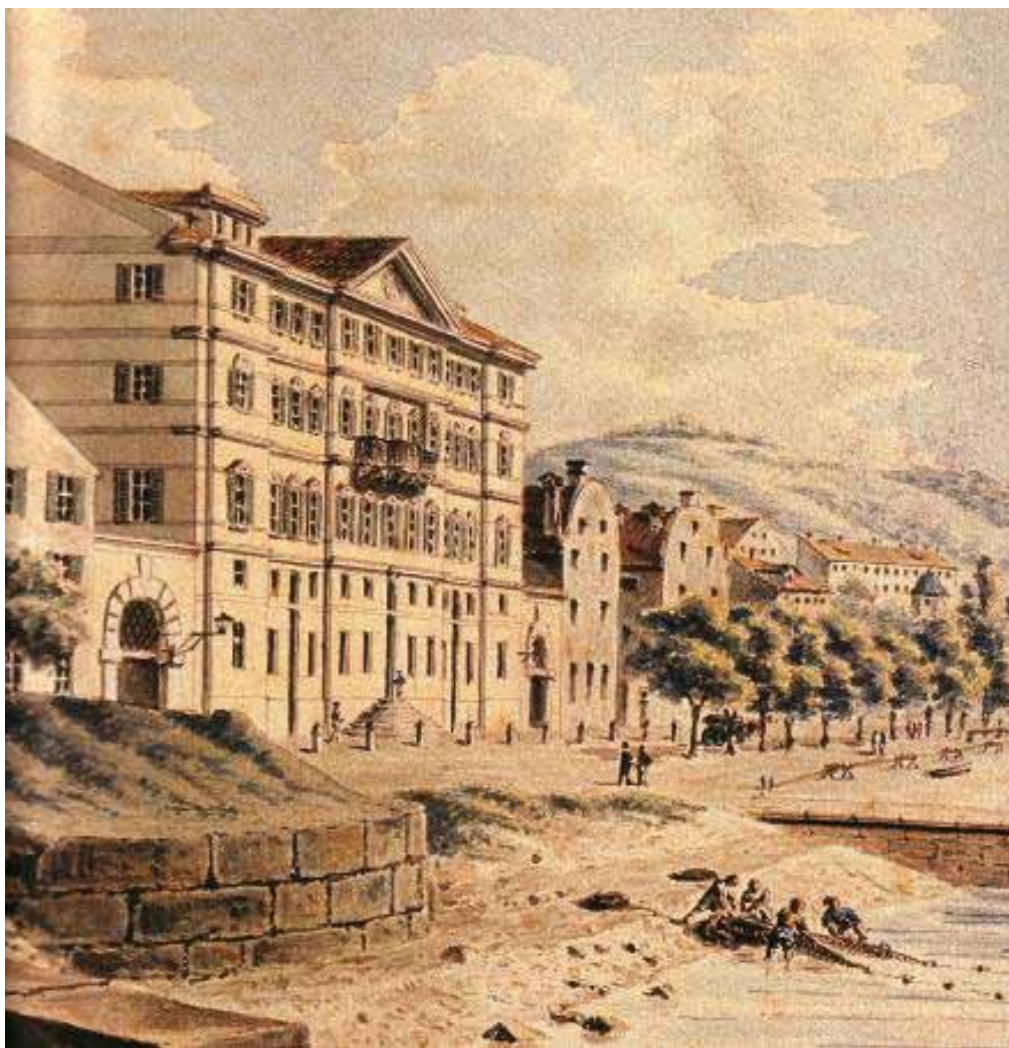
Želimo vam ugodan nastavak boravka u Rijeci.

Seminar za voditelje županijskih stručnih vijeća,
mentore i savjetnike iz povijesti

INDUSTRIJSKA BAŠTINA
Rijeka, 11. – 13. ožujka 2009.

TERENSKI RAD

PRVA INDUSTRIJA

GRUPA II
SMJER A

Drage kolegice i kolege srdačno vas pozdravljam.

Želim vam ugodnu šetnju kroz riječku povijest koja je ostavila svoga traga na riječkim ulicama, zgradama i toponimima. Ovom prilikom naglasak je stavljen na industrijsku baštinu.

Na ovom radnom listu pronaći ćete upute kamo poći, što pogledati i što učiniti. Također ćete moći pročitati kraće informativne tekstove o riječkoj industriji i hotelima. Koristite plan grada, snimite fotoaparatom i još više od onoga što se od vas traži. Možda nas tijekom prezentacije začarate ponekim prizorom nadomak umjetnosti. Ako negdje zapnete, upitajte prolaznike za pomoć. Testirajte Riječane i njihovo poznavanje Rijeke! Izađite iz hotela „Neboder“.

Hotel Neboder i Hrvatski kulturni dom na Sušaku građeni su kao cjelina od 1937. do 1947. prema projektu zagrebačkih arhitekata Josipa Pičmana i Alfreda Albinija (najviša zgrada u Kraljevini Jugoslaviji 1939.).

Neboder se nalazi u istočnom dijelu Rijeke koji se zove Sušak. Postoji nekoliko teorija o podrijetlu imena Sušak, a ovo su neke od njih:

- 1. Stara Rijeka obilovala je vodom, bilo je mnogo potoka, a prostor preko Rječine bio je bez vode - suh i zbog toga je dobio ime Sušak*
- 2. Rječna naplavina koju je Rječina nanosila ispod Trsatskog brijega na području Brajdice zvala se Suša ili Šuša te se taj toponim proširio kasnije i na naselje koje se počelo formirati početkom XIX. stoljeća.*

Ispred hotela lijevo nalazi se semafor, krenite prema njemu. Prelazite malu ulicu ispred hotela i nakon par stepenica pređite i Strossmayerovu ulicu. Strossmayerova ulica koju prelazite zapravo je završetak Karoline. Nastavite niz stepenice, prelazite malu jednosmjernu ulicu Franje Brentinija i došli ste na trg koji se nalazi između dvije škole. Desno je Osnovna škola Centar, a lijevo srednja Građevinska škola.

Ovdje vas čeka i prvi zadatak. Pokraj ulaznih vratiju osnovne škole postavljena je spomen ploča.

1.zadatak:

Kako se zove i kad je poginuo gmnazijski profesor kojemu je ime zabilježeno na spomen ploči? Njegov lik je bio predstavljen i u TV-seriji Kapelski kresovi kao profesor Vlado Grozni.

Nastavite prema Rječini prelazeći preko Ulice Milana Smokvine Tvrdog i malom uličicom Podhumskih žrtava (pazite na skele!) dolazite na Šetalište Andrije Kačića Miošića. Sada možete dobro vidjeti i samu Rječinu.

Pozorno prelazite preko pješačkog prijelaza jer je to novi pješački prijelaz pa se vozači nisu još navikli na zebre na tom djelu. (Iskreno rečeno nisu ni na starim prijelazima baš pažljivi.)

Došli ste na Rječinu, na njeno novo korito kojim ona teče od 1855. godine. Preusmjeren je u novo korito nakon što je nekoliko puta poplavila grad.

Skrenite desno, uzvodno prema mostu preko Rječine. Kad stignete na most skrenite lijevo i prijedite preko Rječine. Došli ste na Deltu, prostor između starog i novog toka Rječine, koji je tijekom nasipavanja dobio trokutast oblik (zbog sličnosti s grčkim slovom dobio je naziv Delta). Nastavite hodati prema Mrtvom kanalu.

S lijeve strane vidjet ćete veliki spomenik *Oslobodiocima Rijeke (1955.)* čiji je autor riječki akademski kipar *Vinko Matković* a na postamentu su reljefi kipara *Raoula Goldonija*.

Kad dođete do Mrtvog kanala prijeđite most i nastavite hodati uz rub kanala lijevo ulicom Fiumara prema mostu Hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata. Kad dođete do autobusne čekaonice na trenutak stanite, okrenite se natrag za 180° i u daljini ćete vidjeti srednjovjekovni Trsatski kaštel.

2. zadatak:

Kojim ugovorom je Rijeka priključena Kraljevini Italiji 1924. godine?

Kad dođete do Mrtvog kanala prijeđite most i nastavite hodati uz rub kanala lijevo ulicom Fiumara prema mostu Hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata. Kad dođete do autobusne čekaonice na trenutak stanite, okrenite se natrag za 180o i u daljini ćete vidjeti srednjovjekovni Trsatski kaštel.

Trsatski kaštel krajem srednjeg vijeka bio je u vlasništvu slavne hrvatske plemićke obitelji Frankopana.

Ponovno se okrenite natrag i nastavite hodati do pješačkog mosta Hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata.

Most, podignut 2001. , suvremeno je ostvarenje inovativne tehnologije, s autorskim potpisom Studia 3LHD. Taj objekt sastoji se od mosta duljine 47 m i spomenika visine 9 m. Djelo je nagrađeno prestižnim međunarodnim nagradama za arhitekturu. Nekada je na tom mjestu bilo ušće Rječine i glavna trgovačka luka Rijeke.

Nekad je Mrtvi kanal izgledao ovako.

Kod mosta prijeđite dvostruki pješački prijelaz (zadnji prijelaz preko Fiumare) i nakon toga dolazite na Trg bana Josipa Jelačića.

Sad ste se približili nekadašnjim bedemima srednjovjekovne Rijeke. Oko gradskih bedema bio je iskopan jarak s vodom koji se nazivao Rov. Car Josip II naredio je da se poruše gradski bedemi 1780. Godinu nakon toga Rov se je počeo zatrpavati. Rov se nalazi ispod današnje ulice A. Starčevića.

Na Trgu bana Josipa Jelačića nalazi se fontana „Prijateljstvo“. Dobro je pogledajte i pronađite odgovor na sljedeće pitanje:

3.zadatak:

Tko je poklonio fontanu Rijeci i koje pismo se, uz latinično, ovdje možete vidjeti?

Nastavite hodati ulicom koja nosi ime „Oca domovine“ Ante Starčevića.

S desne strane obratite pozornost na kavanu koja se nalazi na broju 8. Na tom mjestu su crikvenički pavlini sagradili početkom XVIII. stoljeća prvi gostinjac (hospicij) za prehranu i smještaj putnika. Habsburški car Josip II prilikom posjeta Rijeci 1775. prenoćio je u tom pavlinskom prenoćištu.

4.zadatak:

Fotografirajte pavlinski grb koji je smješten nad ulaznim vratima u kavanu.

Na kraju Starčevićeve ulice dolazite do bomboniere Kraš. Na tom mjestu nalazila se je srednjovjekovna Sokol kula pa se i ulica koja ovdje počinje tako zove. Pokraj ulaznih vratiju Krašove trgovine postavljena je dvojezična spomen ploča.

5.zadatak:

Koja je znamenita osoba živjela u toj zgradi?

Sad ste na početku Korza. Zgrade s desne vaše strane (parni brojevi kuća) prate nekadašnje gradske bedeme, a današnje Korzo se prostire preko morskog žala koje je bilo ispred grada. Sve zgrade lijevo od vas nalaze se na nasutom dijelu otetom moru.

U Rijeci je krajem XIX. stoljeća, zbog nagle industrijalizacije grada te značajnih uvo-zno-izvoznih poslova, cvao međunarodni lučki i željeznički promet, trgovina, špediterski, financijski i bankarski poslovi.

Za potrebe naraslog uredskog poslovanja adaptirale su se i nadograđivale postojeće ili gradile nove poslovne zgrade. Organizacija i ures pročelja najčešće se posuđuju iz repertoara renesanse. Zbog sklada, harmonije i ozbiljnosti takve zgrade su ostavljale dojam na prolaznike. Ukoliko je tvrtka željela raskošnim pročeljima posebno naglasiti svoju ekonomsku moć i blagostanje koristili su se i barokni elementi.

Gore navedene stilove na jednom mjestu najbolje se vide na palači Modello koja se nalazi preko puta bombonjere Kraš u smjeru Scarpine ulice.

Palača Modello je djelo bečkih arhitekata Helmera i Fellnera. Dovršena je 1885. za potrebe Gradske banke. Na pročeljima se izmjenjuju mirne neorenesansne reljefne dekoracije s razigranim neobaroknima. Raskošni ornament slijede nježne štukature

stubišta i pozlaćena dekoracija unutrašnjosti, a osobito se ističu u svečanoj dvorani. Palazzo Modello ambiciozno oponaša arhitekturu bečkoga Ringa u stalnom nadmetanju s konkurentskim Trstom. Danas su u palači Središnji odjel Gradske knjižnice te sjedište i kulturni klub Talijanske unije, popularni Circolo italiano di cultura. Nastavite hodati po Korzu i s lijeve strane vidjet ćete bivši hotel Royal. (trgovina Magma Karolina Riječka).

Hotel je nastao povezivanjem i nadograđivanjem dviju starijih kuća 1906. godine. Iako projekt nije sačuvan, zna se da je djelo Emilija Ambrosinija. Objekat je podignut na visinu od 25 metara, prema tadašnjem planu monumentalizacije Korza. Plan nije realiziran, pa zgrada i danas strši svojom visinom. Lijepu arhitektonsku plastiku na fasadi izradio je Domenico Rizzo. Između dva rata hotel mijenja ime u Reale. Poslije Drugog svjetskog rata hotel je djelovao pod imenom Zagreb, kao depandansa hotela Bonavia, da bi kasnije dobio drugu namjenu i nakon obnove 1993. godine postao sjedište Primorsko-goranske županije.

Nastavite desetak metara dalje i s desne strane doći ćete do Gradskog tornja.

Rijeka je do pred kraj 18. stoljeća bila opasana bedemima unutar kojih se odvijao cjelokupni javni, kulturni i privredni gradski život. Pred gradom je bila gradska loža i brodogradilište. U Rijeku se je ulazilo ispod Vrata od mora i Gornjih vrata. U grad se je ulazilo preko drvenog mosta, prebačenog preko rova u kojem je bila voda. U 17. stoljeću na tornju je postavljen sat te se udomaćuje naziv Satni toranj, Torre d'orologio. Tada je toranj povišen, a dobivena površina ukrašena je dekoracijama, natpisima, reljefnim grbovima i bistama habsburških vladara, feudalnih gospodara Rijeke.

Nad ulaznim vratima nalazi se habsburški dvoglavi orao i natpis iz 1695. godine. Na arhitravu su natpisi, od kojih jedan evocira uspomenu na cara Leopolda I koji je Rijeci 6.VI. 1659. diplomom odobrio grb dvoglavog orla, s obje glave okrenute na istu stranu, kako stoji na posudi iz koje teče voda. Ispod grba je deviza INDEFICIENTER (nepresušan). Drugi natpis evocira uspomenu na dolazak cara Karla VI. u Rijeku 1728. godine.

Rijeku je 1750. zadesio katastrofalni zemljotres. Marija Terezija dodjelila je gradu sredstva za obnovu. U okviru te obnove gradski toranj je dobio monumentalni portal na čije je krunište riječki kipar Antonio Michelazzi postavio reljefna poprsja careva.

Gradsko vijeće kupilo je 1784. od najboljeg ljubljanskog urara satove za sve četiri strane. Satovi su funkcionirali do 1873. kada su zamjenjeni satnim mehanizmom koji je i danas u funkciji. Godine 1801. dovršena je obnova Gradskog tornja, dodan je tambur i kupola. Postepeno gradski toranj postaje simbol grada Rijeke.

6.zadatak:

Koja je razlika između gornjeg i donjeg dvoglavog orla na Gradskom tornju?

Prođite ispod Gradskog tornja i doći ćete na Koblerov trg.

Giovanni Kobler, gradski patricij i carski ministar savjetnik 25 godina je istraživao i sakupio toliko povijesnih podataka na temelju kojih je tiskana prva značajnija knjiga o riječkoj povijesti od stvaranja grada do 1870. god.

7. zadatak:

Potražite fontanu na trgu i napišite u čiju je čast postavljena.

Vratite se istim putem ispod Gradskog tornja na Korzo. Nastavite hodati desno prema Trgu Republike Hrvatske do broja 24 na kojem se nalazi palača Hrvatske čitaonice koja je tijekom burne političke prošlosti sukoba talijanskog i hrvatskog nacionalnog preporoda višekratno mijenjala korisnike, a s njima i političku pripadnost. Hrvatska čitaonica u Rijeci osnovana je 1850. i djelovala je u ovoj zgradi do 1927. kada je pod pritiskom fašista zatvorena. Od 1950. u ovoj zgradi emitira svoj program Radio Rijeka

8.zadatak:

Koja je poznata rezolucija objavljena u ovoj zgradi? Odgovor će te naći na spomen ploči koja se nalazi u prolazu ispod zgrade.

Do Hrvatske čitaonice nalazi se Krašev lokal (*sladokusci obavezno moraju kasnije navratiti ovdje*). Na ovom mjestu nalazila se je u srednjem i novom vijeku zapadna kula grada. Ovdje su završavali gradski bedemi koji su se protezali uz more.

Pređite preko Trga Republike Hrvatske i nastavite hodati dalje prema kraju Korza koje završava na Jadranskom trgu. Trg je nastao nakon rušenja stare Guvernerove palače koja je tu postojala od 1779. do 1896.

Pogledajte lijevo i uočiti ćete veliku Palaču Jadran (Palazzo Adria) koja je građena za sjedište velike mađarske brodarske kompanije. Venecijanski kipar Sebastiano Bonomi izradio je za veća pročelja po četiri velike skulpture, personifikacije kontinenta (Europa, Amerika, Afrika, Azija) a na morskoj strani i pomorska zanimanja (kapetan, pilot, kormilar, strojar). Danas je u zgradi sjedište „Jadrolinije“

9.zadatak:

Fotografirajte skulpture na pročelju zgrade.

Ispred vas se uzdiže riječki Veliki neboder.

Gradnja ovog, za ono vrijeme, golemog nebodera potrajala je od 1939. do početka 1942. godine djelomično zbog arheološkog nalaza u iskopu za temelje (otkrivena je rimska nekropola), a djelomično zbog ratnih (ne)prilika. Zgrada nebodera nije bez razloga podsjećala Riječane na Ameriku. Investitor gradnje bio je Amerikanac Marco de Arbori. Njegov je otac Enrico otišao u Ameriku i silno se obogatio. Marco je uložio novce u neboder i u Liktorsko akcionarsko društvo ali je bez svega toga ostao nakon propasti fašizma.

Neboder je projektirao ugledni tršćanski arhitekt Umberto Nordio. Zgrada Velikog nebodera visoka je 53 metra i ima 14 katova. Neboder je iz političkih razloga morao biti veći od Sušačkog. Riječani su neboder podrugljivo nazivali ormarom-ladičarom.

Do sada ste prešli otprilike polovicu puta. Predlažem vam da sada napravite pauzu ili idite do kraja pa se onda vratite na Korzo jer ovaj dio Rijeke je mnogo ugodniji za pješake.

Nastavite Trpimirovom ulicom do broja 6. To je palača Ploech u kojoj su i prostorije Agencije za odgoj i obrazovanje. Nastavite hodati do ugla te zgrade. Zaustavite se i pogledajte tu žutu raskošnu palaču.

10.zadatak.

Fotografirajte skulpture kraj ulaza broj 6.

Nastavite hodati do ugla te zgrade. Zaustavite se i pogledajte tu žutu raskošnu palaču.

Sagrađena je 1887. po projektu Giacoma Zammattija, porijeklom iz Trsta. Palača je sagrađena u srednjoeuropskom baroknom stilu. Doseljeni

Austrijanac Ammibale Ploech, precizni mehaničar, usavršio je proizvodnju torpeda, tada modernog ubojitog oružja za koje je prototip izradio Rječanin Giovanni Luppis, a ideju je oživotvorio Englez Robert Whitehead. Kad su Engleska, Francuska i Italija počele proizvoditi torpeda, Annibale Ploech silno se je obogatio pa je uložio kapital u nekoliko riječkih novogradnji, od kojih je najreprezentativnija palača na Žabici koju je izabrao i za svoj obiteljski dom.

Na sjevernom djelu Trga Žabica, do palače Ploch nalazi se Kapucinski samostan i crkva Gospe Lurdske.

Gradnja crkve započeta je u veljači 1904. i potrajala do 1935. Raskošno neogotičko pročelje ukrašeno mozaicima i kitnjastom kamenom dekoracijom dominira trgom. Zbog loše statike zamišljeni zvonik-svjetionik nije dovršen. Novi kult Gospe Lurdske nije ni približno mogao konkurirati stoljetnoj tradiciji Majke Božje Trsatske. Na povratku imat ćete ljepši pogled na crkvu Gospe Lurdske.

Nastavite hodati Krešimirovom ulicom, prijedite željezničku prugu i s desne strane, na broju 4 (crvena zgrada), vidjet ćete bivši hotel Déak koji se je nalazio na nekadašnjem istoimenom šetalištu.

Hotel je dobio ime po mađarskom političaru Ferencu Déaku (1803. - 1876.) koji je od 1860. godine bio politički vođa svog naroda. Uspješno, ali na štetu hrvatskog naroda, zaključio je Austro-Ugarsku nagodbu 1867. godine i Hrvatsko-ugarsku nagodbu 1868. godine. Rijeka je tom nagodbom i tzv. Rječkom krpicom dobila mađarsku upravu i provizorij koji je potrajao do 1918. godine. Kako su ga Rječani smatrali najzaslužnijim za političku osnovu ekonomskog uspona grada, ne iznenađuje činjenica da su poslije njegove smrti po njemu nazvali reprezentativno šetalište (današnja Krešimirova ulica) i hotel.

Hotel je doživio nekoliko preinaka i gradnji: od skromne zgrade Pongratz uz željezničku prugu, 1877. Andrea Bukounig podiže malu zgradu, a godine 1881. dograđuje se kat i visoki krov. Dekoraciju svečane sale izveo je Fumi. Godine 1891. hotel je postao velika zgrada s dva kata, 1908. temeljito je obnovljen. Poslije 1918. hotel je promjenio ime u Excelsior.

11.zadatak:

Što se danas nalazi u bivšem hotelu Déak?

Nastavite Krešimirovom ulicom do broja 12. U ovoj zgradi nalazio se bivši hotel Bristol.

Vlasnik hotela bio je Đuro Ružić stariji (Hreljin, 1834. - Sušak, 1922) neškolovan poduzetnik koji je postao i gradonačelnikom Sušaka. U Hamburgu se usavršavao u pre-radi kože, u Genovi ulazi u veće poslove kod kožarskog moćnika Seemanna, a zaista se obogatio golemim isporukama kože namjenjene radnicima koji su gradili Sueski

kanal. Bio je vlasnik četrdesetak kuća na Sušaku, od kojih je sam podigao 22. Godine 1908. ruši svoju staru kuću u Ulici Deak da bi na njenom mjestu dao podići veliki hotel Bristol. Hotel je otvoren krajem 1909. godine. Bristol je imao 80 soba, 120 ležajeva, kavanu i salu za ručavanje. Prizemlje sa široko ostakljenim plohamo glavnih i simetrično postavljenih bočnih vrata i prozora oblikovano je u stilu bečke secesije.

Nastavljajući Krešimirovom ulicom dolazite do još jednog bivšeg hotela: Hotel de la Ville (danas studentski restoran Indeks na broju 18.).

12.zadatak:

Navedite bivše hotele u bivšoj ulici Déak?

Nastavite dalje do Manzonijsve ulice. Prijeđite tu ulicu kod semafora i dalje idite Krešimirovom ulicom. Na broju 28 naći ćete veliku zgradu bivše tvornice Rikard Benčić. Nakon 250 godina kontinuirane industrijske djelatnosti u tim prostorima 1998.god. ugasila se industrijska proizvodnja.

Interjer Rafinerije šećera

Carskom odlukom Marije Terezije 1750. godine osnovana je Glavna trgovačka kompanija Trsta i Rijeke kako bi se organizirala proizvodnja šećera. Trgovačka kuća Proli i Arnold iz Antwerpena dobila je povlasticu za osnivanje kompanije. Početkom 1752. godine postavljeni su prvi temelji pogona. Najstariji industrijski pogon bio je smješten daleko izvan tadašnjeg gradskog područja, na samoj morskoj obali gdje su pristajali jedrenjaci natovareni dragocjenom uvoznom sirovinom – šećernom trskom i sirovim šećerom iz dalekih preoceanskih zemalja. Najveće pogone Kompanija je imala u Rijeci, ali je urede i skladišta posjedovala u čitavoj Zapadnoj Europi, Rusiji, Americi, te na Istoku (i tada smo bili dio globalizacije). Kompanija je imala dvadeset i četiri broda. U doba najjačeg razvoja, ukupno je zapošljavala tisuću radnika što ju je svrstavalo u jedno od najvećih poduzeća u Habsburškoj Monarhiji. Za ilustraciju to je bilo tri puta više nego što je bilo ukupno manufakturnih radnika u Hrvatskoj u to doba.

Zgrada Rafinerije šećera podignuta je na mjestu opožarene stare upravne zgrade. Graditelj Andrea Minnini iz Trevisa autor je velebne kasnobarokne upravne palače (1782.-1786.) Rafinerije šećera tzv. Zuccheriere. Uz barokne detalje pročelja (valoviti balkon) i figuralne ukrase portala (muške glave sa stošcima šećera u kosi) veoma je dojmljivo glavno stubište, kaljevim pećima ispunjena unutrašnjost i sačuvani oslikani zidovi reprezentativnih prostorija za prijam i poslovanje prvog i drugog kata.

Riječka je Šećerana uspješno poslovala od 1750. do početka XIX. stoljeća a od tada su počeli njeni problemi. Uništila ju je proizvodnja šećera iz znatno jeftinije šećerne repice. Kompanija je konačno prestala raditi 1828. godine.

Od 1834. do 1845. godine u napuštenoj Upravnoj zgradi s mnogobrojnim velikim prostorijama nalazila se je vojska.

Do promjene vlasnika i funkcije dolazi 1845. godine kad su tvornička postrojenja prenamijenjena za obradu duhana i proizvodnju cigareta.

Preuzeti industrijski kompleks Tvornica duhana (popularno nazvana Tabakera ili Palt) je proširila novim proizvodnim zgradama i postala najveća tvornica za preradu duhana u Monarhiji. Među novim je zgradama pogon za proizvodnju cigara Virginia iz 1867. koji je zbog tlocrtnog oblika nazvan T-objekt. Nedaleko od njega su dva stara pogonska objekta, spojena po sredini, što tlocrtom podsjećaju na slovo H. Prvih godina u Tvornici radi oko tisuću radnika, a do sredine 1860-ih taj će se broj udvostručiti. Posebnost njezinu radu dao je vrlo visok udjel ženske radne snage. Tvornica djeluje do kraja Drugoga svjetskoga rata kad je bombardiranjem gotovo potpuno uništena. Nakon 1945. godine u nekadašnjoj Tabakeri proradila je tvornica brodskih i traktorskih motora Rikard Benčić, a u najstarijim djelovima H-objekta smještena je gradska pekara (PIK Rijeka).

Sredinom 90-ih mnoge tvornice gase svoju proizvodnju, a ta sudbina zadesila je i Rikard Benčić. Godine 1998. tvornica je prestala raditi.

Upravna zgrada bivše rafinerije šećera zaštićeno je kulturno dobro od 1970. godine. Prema Urbanističkom planu iz 1999. cijeli prostor bivše tvornice zamišljen je kao komercijalno-kulturni centar (hotel, trgovački centar, muzej, pješačka zona...)

T-objekt namjenjen je Muzeju moderne i suvremene umjetnosti. Plan do danas još nije realiziran.

Uđite kroz velika vrata u dvorište Tvornice (ako su zatvorena, možete ući u dvorište sa strane ulice Nikole Tesle).

13.zadatak:

Forografirajte fontanu, koja se sjeća i ljepših dana, i glave iznad ulaznih vratiju.

Slike više govore nego najbolji opisi

Vratite se na Krešimirovu ulicu. Nastavite prema ulici Nikole Tesle . S vaše lijeve strane vidjet ćete željeznički kolodvor (sada prekiven reklamama VIP-a).Nastavite hodati preko Ulice Nikole Tesle i Cambierijeve ulice i doći ćete do Vatrogasne postaje. Na samom ulazu u postaju, s desne strane, možete vidjeti muzejski primjerak vatrogasnih kola. Nastavite hodati Krešimirovom ulicom oko 15-tak metara. Stanite ispred portala na kojem je ploča s memorijalnim natpisom zlatnih slova.

Car Habsburške Monarhije predložio je 1719.godine da se u Rijeci izgradi Lazaret. On je bio jedan od važnih preduvjeta za razvoj trgovine i manufakture u gradu. Za gradnju Lazareta izabran je prostor u luci Mandrač zapadno od Rijeke. U Lazateru su ostajali putnici i roba četrdeset dana ako je brod dolazio iz zaraženog područja. Lazaret je 1812. godine prestao postojati zbog toga što nisu mogli uplovljavati veći brodovi i zbog blizine grada. Sve do izgradnje novog Lazareta u Martinšćici 1833. godine (uvala između Rijeke i Kostrene) brodovi su radi karantene upućivani u Kraļjevicu.

14.zadatak:

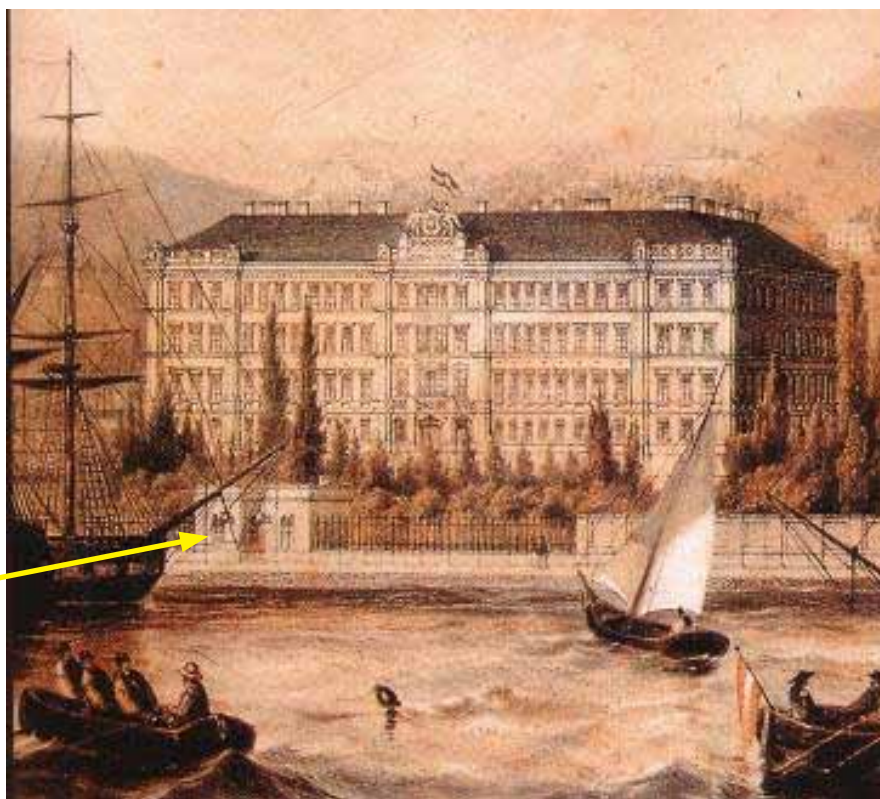
Koji je car i koje godine dao podići Lazaret?

Nastavite dalje Krešimirovom i doći ćete uskoro do krajnje zapadne točke svoje šetnje. Kad dođete do autobusne čekaonice stanite i pogledajte desno u park koji se nalazi u sklopu Riječke bolnice.

Za potrebe austrijske Vojno pomorske akademije u Rijeci se sredinom XIX stoljeća gradi pomorsko učilište. U nazočnosti bana Josipa Jelačića i nadvojvode Ferdinanda Maksimilijana 26. ožujka 1856. godine u kamen temeljac zgrade položena je povelja. Slijedeće godine Zgrada je bila izgrađena u neogotičkom stilu. Nastava se je počela

održavati 1866. godine. Propašću Austro-Ugarske Monarhije Akademija je prestala s radom. Početkom 30-ih godina XX. stoljeća u bivšu Vojnu akademiju uselila je Gradska bolnica. Ona još i danas ovdje čeka bolje dane koji će joj omogućiti preseljenje iz centra grada.

Vi se nalazite ovdje

15.zadatak:

Fotografirajte bivšu Akademiju i prostor gdje je nekad bilo more.

Sada se okrenite i počnite se vraćati natrag. Kad prijedete Ulicu Nikole Tesle skrenite desno preko Krešimirove i doći ćete na Trg kralja Tomislava, ispred Zgrade željezničkog kolodvora.

Neoklasicistička palača prijemne kolodvorske zgrade u Rijeci otvorena je 1. siječnja 1891. bilo je to 18 godina nakon što su 1873. u razmaku od samo četiri mjeseca, do Rijeke bile dovedene i za promet otvorene čak dvije pruge, i to 25. lipnja šenpeterska pruga od Svetoga Petra (današnje Pivke) u Sloveniji do Rijeke (55,4 km) a 23. listopada tzv. karlovačko-riječka željeznica između Karlovca i Rijeke (176,24 km).

Završni kolodvor za obje pruge bio je kolodvor Rijeka, sagrađen na nasutoj morskoj obali u blizini luke u izgradnji. Svaku od tih pruga gradila je druga državna uprava. U ime austrijskog dijela Monarhije tzv. šenpetersku prugu gradilo je Carsko i kraljevsko povlašteno društvo južnih željeznica (SudB), a tzv. karlovačko-riječku željeznicu gradile su Mađarske državne željeznice (MAV). Riječki kolodvorski kompleks bio je sagrađen zajednički.

Prva prijemna zgrada potpuno je izgorjela u požaru 1888. Već sljedeće godine inženjer Ferenc Pfaff, glavni arhitekt u direkciji Mađarskih državnih željeznica i projektant najljepših MAV-ovih zgrada, izradio je projekt nove prijemne zgrade riječkoga kolodvora..

Ferenc Pfaff projektirao je u Zagrebu Glavni kolodvor a osim u našoj metropoli projektirao je u Karlovcu, Pečuhu, Temišvaru, Debrecinu, Bratislavi itd.

Seminar za voditelje županijskih stručnih vijeća,
mentore i savjetnike iz povijesti

INDUSTRIJSKA BAŠTINA
Rijeka, 11. – 13. ožujka 2009.

TERENSKI RAD

ISTOČNA INDUSTRIJSKA ZONA

GRUPA 3
VERZIJA A

INDUSTRIJSKA (ISTOČNA) ZONA RIJEKE: RUŽIĆEVA - VODOVODNA ULICA

GRUPA: RUŽIĆEVA - VODOVODNA
START: HOTEL NEBODER

Cijenjene kolegice i kolege! Dobro došli u grad na Rječini.

Pozivam vas u šetnju jednim od najrazvijenijih gradova nekadašnje Austro-Ugarske Monarhije i važnim industrijskim i lučkim hrvatskim gradom s nadom da ćete, bar donekle, steći uvid u golem broj i raznolikost nekadašnjih manufakturnih i industrijskih pogona, ali i drugih znamenitosti Rijeke. Danas, na žalost, nekadašnji svjetski poznati pogoni ne funkcioniraju, a brojne nekad reprezentativne zgrade su ruševne i zanemarene.

Rijeka sve brži razvoj doživljava nakon 1719. godine kada je gradu kralj Karlo VI. dodijelio status slobodne luke. Industrijalizacija počinje izgradnjom Lazareta i mandrača 1722. godine i Rafinerije šećera 1750., niza pogona za proizvodnju papira, kože, konopa, svile, riže, duhana, tjestenine, čokolade, grade se škverovi, lijevaonice metala i dr. Grad se cestama, Karolinom i Lujzijanom povezuje s unutrašnjošću. Prometno, manufakturno i lučko središte razvija se kroz 18. i 19. st., a posebno nakon izgradnje željeznice prema Karlovcu, Zagrebu, Beču i Budimpešti.

U vrijeme gradonačelnika Giovannija Ciotte, u 2. pol. 19. st., gradi se vodovod i kanalizacija, uvodi električna rasvjeta, gradom prometuje tramvaj. Grade se velebnne palače u centru grada, hoteli, kazalište, paviljoni tržnice, parkovi i perivoji.

Uz mlin na Školjiću podiže se oko 1778. prva manufaktura kože, na mlinu Lučica osniva 1821. Tvornica papira, a mlinovi uz Rječinu ostaju još cijelo stoljeće važan gospodarski subjekt: veliki mlin u Žaklju, Matešićev i Rürhov mlin i brojni drugi. Uz lijevu obalu Rječine, na Sušaku, su postojale kožara, klaonica, ledara, tvornica svijeća, paromlin... Na desnoj obali Rječine bili su mlinovi, Tvornica papira, Tvornica kože... Evo kako je Rijeka izgledala krajem 1850-ih:

Kako biste se bar donekle upoznali s bogatom industrijskom baštinom Rijeke, pohodit ćete njenu istočnu industrijsku zonu.

Krenite prema zapadu uzbrdo uz hotel Neboder, pređite cestu i uđite u Križanićevu ulicu. Križanićevom ulicom ćete doći do Titova trga 3 i autobusnog stajališta nasuprot Caffè bara Sušak. Na uglu Titova trga 2 nalazi se zgrada sa gradskim satom, nekadašnja gradska štedionica. Izgrađena je 1932. prema projektu Franje Matijasića s neorenesansnim obilježjima.

Južno, preko ceste, se nalazi hotel Kontinental i most preko Rječine. Nastavite pješaćiti do ulaznog trijema Trsatskih stuba. Zaustavite se. Neka netko na glas pročita tekst o Petru Kružiću i Trsatskim stubama.

Trsatske stube Petra Kružića

Kraljevski kliški kapetan Petar Kružić, poznati uskočki borac protiv Turaka je 1531. g., dok je boravio u Lupoglavu u Istri, Rijeci, Senju i Klisu, podigao na Trsatu kapelu u čast sv. Nikole a kao zahvalu Gospi Trsatskoj. Kapelu je podigao povodom vojnih uspjeha na duvanjskom polju. Iste godine je sagradio o vlastitom trošku i prve stepenice koje su vodile od podnožja do vrha Trsata. Stepenice su služile kao prometnica i omogućavale pripremu hodočasniciima za posjet svetištu Gospe Trsatske.

Petar Kružić je stradao braneći Klis 12. 03. 1537. pod napadima Muratbega. Budući mu je glava bila odrubljena, otkupila ju je njegova sestra Jelena i sahranila u Trsatskoj crkvi.

Prema legendi, nemoguće je prebrojati stepenice Trsatskih stuba Petra Kružića. No, kada ih je počeo graditi Petar Kružić, bilo ih je 118, 1920. g. 425, a danas 561.

Povodom 400-te godišnjice Trsatskih stuba 1931. g. je gradsko poglavarstvo Sušaka obnovilo stube i uredilo uz njih kanalizaciju i vodovod.

O enigmi broja Trsatskih stuba postoji i zanimljiva pjesma Zvonka Turine. Evo nekoliko stihova:

*„Bog je vragu urdinal,
Da načini petsto škal,
Tri kapele od Sušaka
Ravno gore do Trsata. ...
Vrag se jako razjari,
Škalini je sve zmešal,
A neke i porazbijal,
pa se tako broj ne zna,
Odo zgora pa do dna.“*

Proučite ploču na istočnoj strani trijema stuba.

Odgovorite na pitanja (zapišite odgovore):

1) Povodom čega je podignuta spomenuta ploča?

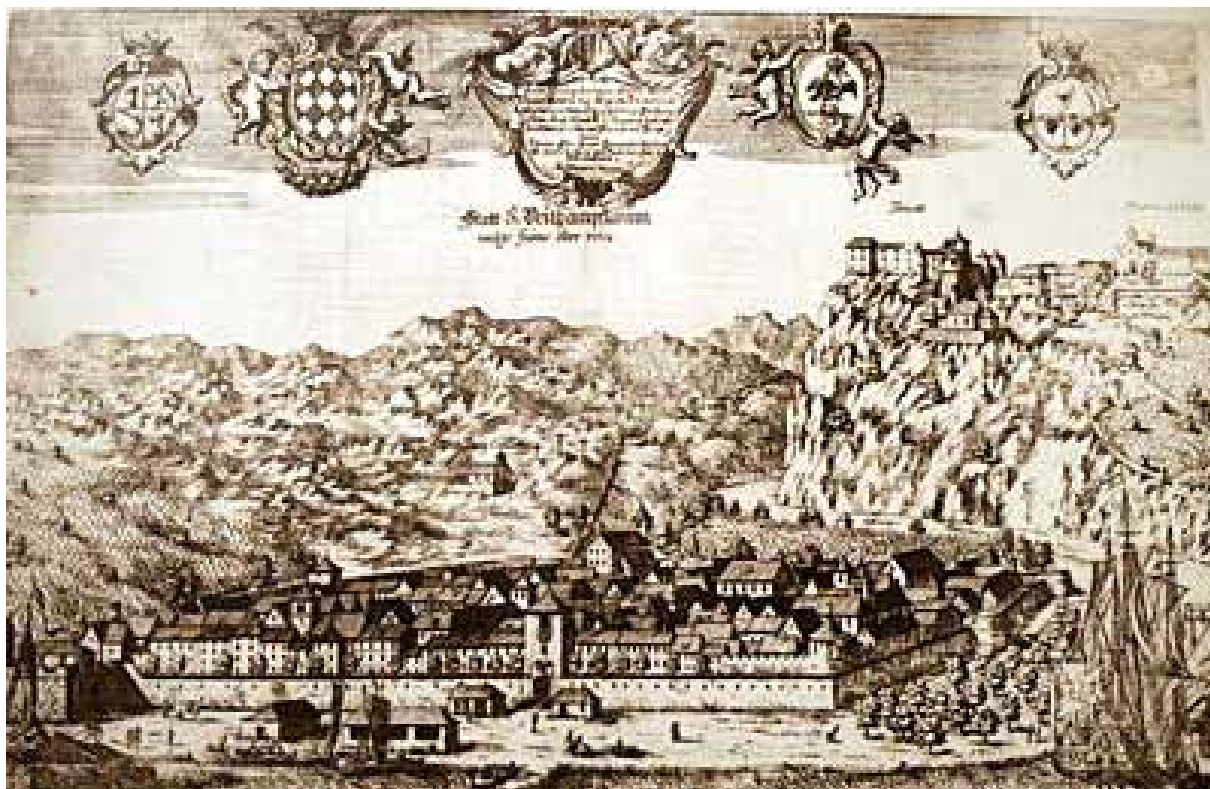
2) Tko je podigao ploču?

Fotografirajte ploču koju ste proučili.

Pogledajte razglednicu s početka 20. stoljeća koja prikazuje hodočasničko marijansko svetište na Trsatu:

Pogledajte grafiku Rijeke i Trsata iz knjige Slava Vojvodine Kranjske J. W. Valvasora iz 1689. godine. Pronađite Trsatsku gradinu i Rječinu.

Nastavite dalje prema zapadu preko ceste, **pazeći na dva pješačka prijelaza**. Uđite u Ružičevu ulicu (nekadašnji Tvornički put). Držite se lijeve strane ulice. Ušli ste u staru industrijsku zonu Rijeke, vrlo živu i bogatu manufakturnim i industrijskim postrojenjima na prijelazu 19. u 20. stoljeće. Pronađite zgradu HAZU-a i Zavoda za povijesne znanosti (br. 5,7). Zaustavite se i pročitajte par rečenica o zgradi.

Hotel Sušak

Danas zgrada HAZU, Ružičeva 5 i 7, podignut je 1900. godine. Dvokatni hotel sa suterenom imao je i potkrovnju etažu. 1900. godine vlasnik hotela Petar Marač, u nedostatku dvoranskih prostora na Sušaku, je pregradio jednu hotelsku dvoranu i tako stvorio i dvoranu s pozornicom i potrebne prateće prostorije za izvođače (između dva rata tu je bila kino dvorana Jadran i Sokolski dom).

Hotel Sušak obilježava neorenesansno pročelje koje je dinamizirano asimetričnim ulaznim portalom. 1927. hotel je preuređen prema projektu Franje Matijaševića zbog potreba Jadranske plovidbe, novog vlasnika. Tada je povišen krov čime je hotel postao viši od susjednih zgrada a tako je i danas. 1935. godine Boren Emili je redizajnirao ulazni portal iako se ne zna zbog čega.

Odgovorite na pitanje: 3) Što se početkom 20. st. nalazilo u istoj zgradi?

Fotografirajte pročelje zgrade.

Nastavite pješaćiti Ružičevom ulicom i nastavite hodati do Ružičeve 29. Nasuprot se nalazi skladišni prostor Dalmacijavina. U nekadašnjoj ulici braće Šupak nalazila se Tvornica kože. Danas je to zgrada u Ružičevoj 29.

Zaustavite se uz zgradu, možete prošetati do Rječine. Pročitajte kratak tekst o bivšoj Tvornici kože.

Tvornica kože

Tvornicu kože Bakarčić- Simonić, danas diskont Plodine, Ružičeva 29 osnovali su 1877. Bakarčić i sin Đure Ružića. Izgrađena je prema projektu Mate Glavana i V. Vidolina. Već 1888. Ružić istupa i zamjenjuje ga Simonić. 1900. godine je manufakturni pogon moderniziran prelaskom na strojnu proizvodnju. Tvrtka Ružić-Bakarčić je, naime, težila proizvoditi kvalitetnu kožu dugotrajnim postupkom i uporabom parostroja, a ne tzv. „laku robu“, tj. kožu lošije kvalitete koja je bila u kraće vrijeme spremna za prodaju.

Odgovorite na pitanje: 4) Što se danas nalazi na mjestu nekadašnje Tvornice kože?

Nastavite hodati prema ulazu u nekadašnju Tvornicu papira. Pronađite zgradu s brojem 31 i proučite ploču s nazivom ulice.

Odgovorite na pitanje: 5) Kada je živio Gjuro Ružić, industrijalac i gradski mecena?

Nasuprot, na istočnoj strani nalaze se Harterske stube. Njima su brojni radnici pješice stizali na posao sa Grobnika pa preko današnje ulice Franje Račkoga stubama u Tvornicu papira, poznatu Harteru.

Uspnite se Harterskim stubama. Prođite 80-tak suba, potom se okrenite prema gradu.

Fotografirajte Školjić.

Spustite se stubama i nastavite naprijed prema zgradama Tvornice papira.

Danas se u dijelu nekadašnje Tvornice papira nalazi Tvornica vode Zvir. Nastavite hodati uz Tvornicu Zvir do mosta na Rječini uz ruševnu Tvornicu papira. Zaustavite se i pogledajte ruševne zgrade Hartere. Pročitajte tekst o slavnoj riječkoj Tvornici papira.

Tvornica papira Hartera

Godine 1821. je riječki patricij Andrija Ljudevit Adamić utemeljio tvornicu za preradu papira. Nasuprot izvora Zvir, ispod Trsatske gradine i Vratnika (Banskih vrata) proizvodio je u starom mlinu Lučica uz desnu obalu Rječine, koristeći snagu rijeke, skromne količine papira od krpa od kudjelje i lana.

Zbog teškoća u radu Adamić je 1827. prodao postrojenje poduzetnicima Walteru Craftonu Smithu i Charlesu Meynieru koji su modernizirali postojeći pogon u mlinu i opremili ga strojem za proizvodnju papira, najmodernijim u Monarhiji.

S vremenom je reguliran donji tok Rječine, proširen pristupni put koji je dozeo do Lujzijane, a 1833. je u tvornicu postavljen parni stroj, prvi u ovom dijelu Europe. Tvornica Smith & Meynier se razvija, zauzima istaknuto mjesto među proizvođačima papira u Austrijskoj Carevini, dobiva priznanja za kakvoću svojih proizvoda na domaćim i međunarodnim gospodarskim izložbama čime postaje zaštitnim znakom kvalitete papira koji se izvezio diljem svijeta.

Šezdesete i sedamdesete godine 19. stoljeća je vrijeme najvećeg uzleta Tvornice papira. S povećanjem proizvodnje rastao je i broj radnike dosegnuvi 1872. godine tisuću zaposlenih. Međutim, slijede nedaće: 1885. se među radnicima javlja bolest „cunjevina“, prelazak na preradu celuloze, katastrofalna poplava 1898., kriza na svjetskom tržištu papira te požari početkom 20. stoljeća. Ipak je i tada tvornica modernizirana gradnjom novih hala i postrojenja. Tako od 1890. programski počinje proizvodnja cigaretnog papira, a od 1910. to postaje jedini proizvodni artikl. Od 1903. Tvornica papira pada u vlasništvo dioničarskog društva zbog ekonomske krize. Prepoznatljivo obilježje bivše zgrade Tvornice papira i danas je 85 m visok dimnjak električne centrale izgrađen 30-tih godina 20. stoljeća.

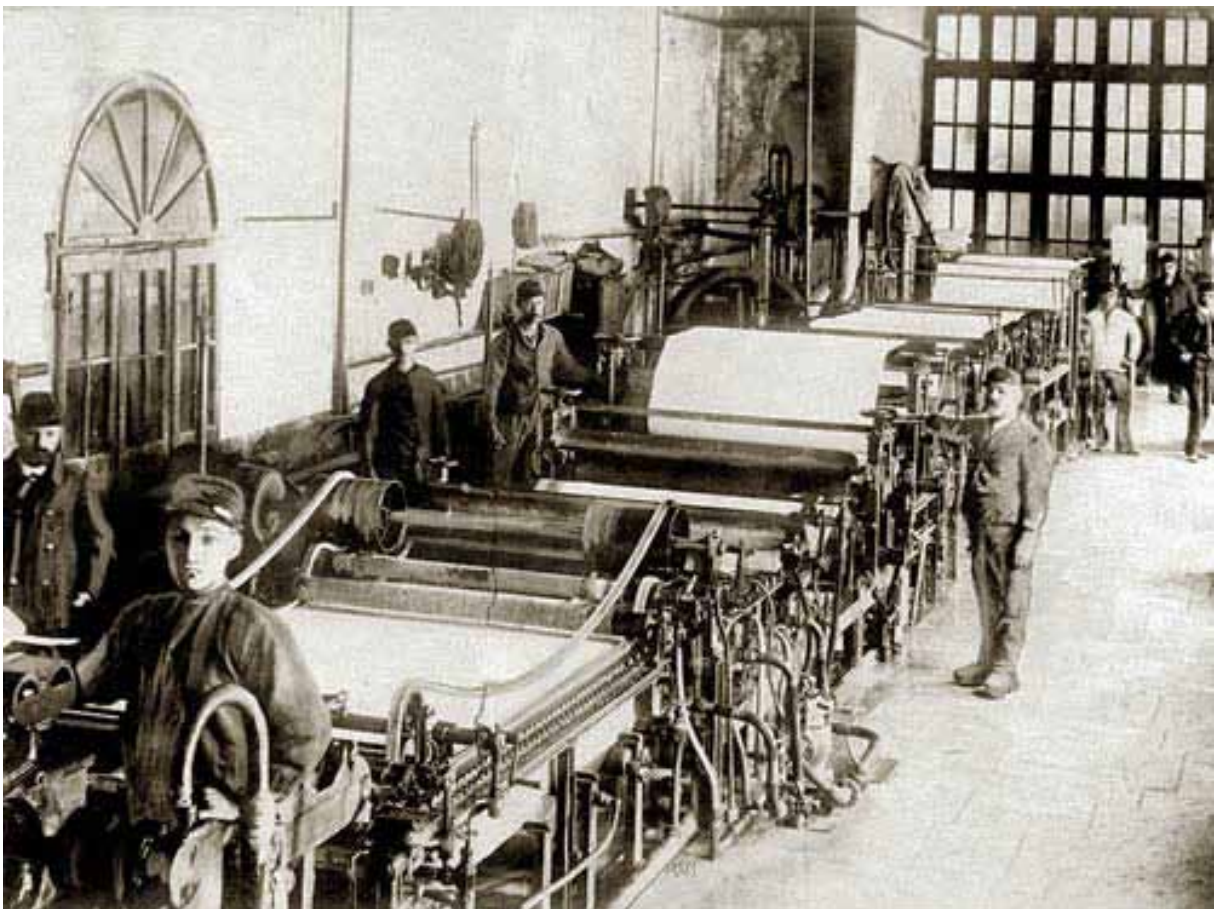
Unutar Tvornice papira 1972. godine je proradila i tvornica parafinskih šibica, jedina u SFRJ. 1991. godine sa 1150 zaposlenih, Tvornica papira je zauzimala drugo mjesto u Europi po količini proizvedenog cigaretnog papira, od kojeg je 80 % bilo namijenjeno izvozu. Ekonomske teškoće zaustavljaju proizvodnju 1996., a 2005. godine tvornica je otišla u stečaj, tvorničke zgrade rasprodane, a objekte na lokalitetu Marganovo je preuzeo grad Rijeka.

Na tom lokalitetu planirano je realiziranje projekta Udruge Ljubitelji buke - multimedijalni centar za mlade, a po projektu poznatih riječkih arhitekata Randić-Turato. Trenutno se u praznim zgradama u lipnju održava glazbeni festival Hartera i kazališne predstave u sklopu Riječkih ljetnih noći.

Odgovorite na pitanje: 6) Koji (visoki) simbol nekadašnje tvornice papira vidite?

Fotografirajte most na Rječini uz Tvornicu papira i stare zgrade Hartere.

Pogledajte sliku Tvornice papira iz 1879. godine i sliku unutrašnjosti tvorničkog pogona:

Nastavite pješaćiti prema tunelu u unutrašnjosti Hartere. Pronađite na lijevoj strani ploču podignutu povodom osnivanja Hartere g. 1971. (nasuprot zgrade Vodovoda).

Fotografirajte ploču.

7) *Prepišite tekst s ploče.*

Nastavite hodati. Prođite kraj starog drvenog mosta uz nekadašnje korito Rječine. Vidite nekadašnje privatne zgrade vlasnika tvornice Hartera.

Fotografirajte zgradu i okoliš.

8) *Prepoznajete li po nekim obilježjima imena vlasnika?*

Nastavite pješaćiti naprijed 15-tak metara. Pronađite na desnom zidu uz oronulu, žučkastu čuvarevu, praznu kućicu oznaku o razini vodostaja Rječine za katastrofalne poplave dana 19. 10. 1898. godine.

Fotografirajte ploču.

Nastavite pješaćiti. Prolazite lokalitetom Marganovo. Pogledajte okoliš oko sebe. Možete vidjeti realizaciju jednog od najzahtjevnijih građevinskih pothvata na Riječkoj zaobilaznici, most Sušak.

Nastavite pješaćiti do zgrade označene zvijezdom i natpisom „obnova 1946.“ Stigli ste do napuštenih prostora Hartere u kojima se održavaju kazališne predstave i glazbeni festival Hartera.

Fotografirajte grafit uz zaključana drvena vrata.

Nastavite dalje, uđite u dvoranu i razgledajte je.

Fotografirajte unutrašnjost dvorane.

Pogledavši ostatke tvornice papira vratite se na početak Ružićeve ulice i krenite prema zapadu. Pređite most. Nastavite desnom stranom hodati prema zapadu i četvrti Školjić. **Pazite na promet**, posebno uz garažu Autotroleja.

Prostor Školjića se nekada zvao Luke, a prostor sjevernije Otočac, od čega je nastao naziv Školjić. Riječ je o kraju bogatom vodom, koji je u prošlosti bio poznat po uzgoju povrća i vinove loze. Kraj uz desnu obalu Rječine dijelio se u tri predjela: Zvir, Mlinovi i Luke. Zvir i Mlinovi bili su bogati mlinovima (Kraljevski mlinovi, mlinovi građana,

augustinaca i benediktinki). Uz mlinove su postojali brojni vrtovi, a kotači mlinova su ih obilno napajali vodom. Na Zviru su bile i stupe za sukno, pa su ih posjećivali i Istrani s barkama punim žita i tkanine za preradu.

Godine 1806. s razvojem grada, napravljen je put od Rijeke prema Mlinovima preko Školjića. 1823. g. je uz put otvoreno javno šetalište uz obalu Rječine, s drvoredom platana u stilu bidermajera. Na žalost, ta aleja je s vremenom nestala zbog nevremena 1852. g., razvoja industrije i izgradnje remize za tramvaje. Time je Rijeka ostala bez svog zelenila, šetališta, brajda, trsa i ruža.

Zbog čestih poplava Rječine riječke vlasti su 1854./55. regulirale njen tok novim koritom. Tada je nastao Mrtvi kanal i Delta (južno od Titova trga i hotela Kontinental). Time se ušće Rječine udaljilo od prirodnog.

Nekada se tu nalazilo poznato kupalište i zimski bazen. 1893./94. je bio projektiran, a vjerojatno i izveden, kupališni kompleks na Školjiću s hotelom, prvi rekreacijski projekt uz Rječinu. Projektirali su ga B. Marussig i investitor Sigis Klein.

Hotel je imao spoj s Kupalištem a terase su se prostirale do iznad Rječine. Ipak, poznato Bagno Ilona, kupalište na Školjiću s bazenom i okruglom „turskom kupelji“ završeno je tek 1906. godine. Kompleks je mijenjao vlasnike i doživljavao izmjene, preuređenja i proširenja sve do sredine 20. stoljeća. Tada se gradi, koristeći kupališne garderobe i sanitarije, riječki zimski plivački bazen prema projektu Duška Marčete. Na žalost više nije u funkciji.

Također i ledara i klaonica te spalionica smeća. Do prostora današnje garaže Autotroleja prometovao je i gradski tramvaj te se nalazila remiza. Pokušajte ući (pitajte za dopuštenje čuvara na ulazu) i ako uspijete, pogledajte ostatke tramvajskih tračnica.

Fotografirajte ostatke tramvajskih tračnica (ako uspijete).

Odgovorite na pitana, služeći se tekstom:

9) Koje godine je dovršena izgradnja kupališta na Školjiću?

Nastavite hodati prema zapadu nasuprot parkiralištu do ulaza u Vodovodnu ulicu. **Pazite na promet!**

Ušavši u Vodovodnu ulicu, prvu industrijsku zonu Rijeke nakon probijanja novog korita Rječine sredinom 19. st. Uz tada postojeće Tvornicu papira i mlinove planirano je izletničko, turističko iskorištavanje prirode uz tok Rječine.

Sedamdesetih godina 19. st. mlinovi na Rječini mijenjaju namjenu i moderniziraju proizvodnju: nastaju prve tvornice tjestenine nastaju u sklopu *Lenaz Mollini 1878. i Molini Bruni 1879. u Vodovodnoj ulici.*

1904. rekonstruirana je trasa Vodovodne ulice od Skullove Ljevaonice do Ledare.

Pronađite zgradu br. 2. Nekada je tu bila Ljevaonica Matteo Skull. Zaustavite se i pročitate tekst o toj ljevaonici.

Ljevaonica Mateo Skull

Na riječkom Dolcu, centar grada, je između 1859. i 1864. počela raditi mala ljevaonica bronce i željeza Fonderia al Dolac di Diracca, Cussar, Skull. Ali, ubrzo se Diracca povlači, a Skull i Cussar sele i otvaraju vlastite radionice u Vodovodnoj ulici.

Tako Mateo Skull podiže 1879. godine Ljevaonicu Skull prema projektu Santa

Pillepicha. 1925. je proširena i izgrađen impozantni portal kolnog ulaza s željeznim vratima u stilu kasnog historicizma. Pogon je adaptiran 1926. i 1932. Nakon Drugog svjetskog rata pogon je preseljen u bivšu Tvornicu duhana i nastavio rad pod imenom Rikard Benčić. Danas je na mjestu nekadašnje Ljevaonice Skull smješten Državni arhiv Rijeka.

Odgovorite na pitanje: 10) Što se danas nalazi u toj zgradi?

Nastavite hodati Vodovodnom ulicom uz zgradu gdje je smješten Ski klub Rijeka, uz parking Autotroleja. Prolazite ulicom u kojoj se nekada nalazila željezara Tvornica leda, klaonica, tvornice tjestenine, Ljevaonica Cussar, pekara... Zaustavite se i pročitajte par rečenica o tim pogonima.

Tvornice tjestenine

Prve tvornice tjestenine nastaju u pregrađenim mlinovima uz Rječinu. U Vodovodnoj ulici je Giacomo Mattich izradio projekte za tvornicu tjestenine u sklopu Lenaz Molini 1878. i Molini Bruni 1879. godine, a proširena je 1883. i 1893.

Postojala je i Tvornica tjestenine Giovannija Toncicha preuređena 1898. g. po projektu Giovannija Randicha.

Godine 1886. osnovana je Tvornica tjestenine Cartesio & Curti, a 1904. je izgrađena nova četverokatna pogonska zgrada i tvornički dimnjak. 1911. je Tvornica tjestenine (tada Fabbrica Paste Alimentari Cartesio Vezzil & Co) proširena i preseljena u dvorišne zgrade. Katovi uz ulicu bili su prenamijenjeni za stanovanje, a u prizemlju zadržani lokali. Nekadašnja Tvornica tjestenine je izgrađena prema projektu Emilija Ambrosinija. Jedna od tvornica tjestenine nalazila se na mjestu današnje Vodovodne 13.

Ljevaonica metala Cussar

U Današnjoj Vodovodnoj 17 godine 1884. je podignuta Ljevaonica metala Luigija Cussara. Uz dvorišni pogonski objekt ljevaonice bio je podignut i objekt dvokatnice za stanovanje radnika. Ulično je pročelje izgrađeno u duhu historicizma s balkonom na prvom katu. Cussar je 1904. kupio zgradu obližnje pekare Mischi, srušio je i podigao stambenu trokatnicu s lokalima u prizemlju (danas Vodovodna 15), čije je pročelje usklađeno sa zgradom kompleksa Ljevaonice (današnje Vodovodne 17).

Tvornica leda

Godine 1895. podignuta je Ledara Milana Gorupa prema projektu Emilija Ambrosinija između Via dei Molini i riječnog kanala (danas na mjestu garaža Autotroleja). Ledara je izvedena bez potkrovlja, prvotno projektiranog, i s pogonskom halom jedinstvenog dvostrešnog krovništva po kraćem rasponu s karakterističnom čeličnom rešetkastom konstrukcijom sa zategama. Tvornica leda nalazila se na mjestu današnje Vodovodne 10.

Klaonica

Podignuta je 1907. u secesijskom stilu u organizaciji Tehničkog ureda grada.

Carlo Pergoli je izradio nacрте pročelja, koordinator izgradnje bio je Guido Lado, a nadzor je vršio Ugo Clauti. Jedan od izvođača bio je inženjer Gi-

ovanni Rubinich, arhitekt i izuzetan konstruktor. Taj tim vrhunskih stručnjaka primijenio je u izgradnji gradske riječke klaonice betonsku i armiranobetonsku konstrukciju.

Dakle, početkom 20. stoljeća u Rijeci se primjenjivala najsuvremenija armiranobetonska konstrukcija. Pokretanje pogona realizirano je 1907., a upravne zgrade 1908. godine. Zgradu obilježava skladna kombinacija crvene opeke, bijelih kamenih profilacija i velikih ostakljenih stijena s luxfer prizmama i kovano-željeznim cehovskim ukrasima.

U svibnju 1905. godine Rijeka je dobila i spalionicu smeća, čijom su toplinom pokretani strojevi Klaonice. Na žalost, i danas je opet u pogonu dimnjak spalionice – lijevaonice koji ne odgovara suvremenim ekološkim zahtjevima. Danas je to zgrada Vodovodne 10 i tu se nalazi skladište Vir industrija mesa d.d. Rijeka.

Odgovorite na pitanje: 11) U kojem stilu je bila izgrađena zgrada klaonice?

Fotografirajte željezni amblem na zgradi klaonice i ploču poduzeća Vir osnovanog 1898. g.

12) Usporedite ambleme.

Tvornica sapuna

Podignuta je nasuprot tvornici kože. Izgradnja Tvornice sapuna I. Levy & Co (poslije Fabrica Fiumanna di Saponi, Glicerina, Soda cristallizzata e prodotti grassi) počinje 1898., a današnji izgled dobiva 1920. nakon dogradnje i adaptacije prema projektu Luigija Luppisa (danas ruševna zgrada Vodovodna 40).

Nastavite hodati do Vodovodne 31 i pronađite grb sa stablom na zgradi.

Odgovorite na pitanje: 13) Koja je godina uklesana na grbu?

Fotografirajte grb i napravite nekoliko fotografija Vodovodne ulice.

Nastavite dalje Vodovodnom ulicom do zgrade današnjeg HEP-a. Nekada se tu nalazila termoelektrana. Danas je u pogonu hidroelektrana, a u nastavku dvorišta nalazi se zgrada vodovoda (stari dio sa očuvanim starim pumpama i ostalim inventarom) i novi dio prepoznatljiv po kupoli.

Potom se vratite na početak Vodovodne i istim putem, **pazeći na promet**, kojim ste došli vratite se do Titova trga.

Pažljivo pređite cestu, prošetajte Titovim trgom, otidite do hotela Kontinental i otidite do Rječine. U srednjem vijeku Rječina se prelazila skelom. Kasnije su izgrađeni brojni mostovi. Nekad je tu bila granica između Rijeke i Sušaka, ali i Italije i Kraljevine SHS (Jugoslavije). Pogledajte na slici granični most na Rječini:

Nakon Drugog svjetskog rata ujedinjeni su Rijeka i Sušak.
Vratite se do hotela Kontinental, pogledajte okolicu i pročitajte priču o tom poznatom riječkom hotelu.

Hotel Kontinental

Četverokatnica uz Rječinu, velegradsko, kozmopolitsko zdanje, podignuta je 1886. g. po zamisli sušačkog gradonačelnika Hinka Bačića. Palaču namijenjenu stambeno-trgovačkoj svrsi projektirao je ugledni Mate Glavan.

1888. g. je unutar palače otvoren „grandiozni“ Caffè-Restaurant Continental te je skupa s terasom, Kontinental postao središte društvenog, političkog i umjetničkog života Sušaka. U elegantnoj Sali Kontinentala održavane su prve kazališne predstave na hrvatskom jeziku, koncerti uglednih glazbenika, a u kavani su se sastajali pjesnici, likovni umjetnici i glazbenici. Kontinental je bio prava javna scena.

Hotel Kontinental je i danas omiljeno okupljalište Riječana. Zapadno od hotela, na mostu preko Rječine, nalazi se kip Janka Polića Kamova.

Evo kako je hotel nekada izgledao:

Čestitam!

Došli ste do kraja predviđenog terenskog rada.

Nadam se da ste zadovoljni šetnjom i radom. Predlažem da odete u slastičarnicu hotela Kontinental na zasluženu kavu i kolače.

Ako želite, možete otići do središta Rijeke i prošetati Korzom.

Seminar za voditelje županijskih stručnih vijeća,
mentore i savjetnike iz povijesti

INDUSTRIJSKA BAŠTINA
Rijeka, 11. – 13. ožujka 2009.

TERENSKI RAD

ISTOČNA INDUSTRIJSKA ZONA

GRUPA 3
VERZIJA B

INDUSTRIJSKA (ISTOČNA) ZONA RIJEKE: RUŽIĆEVA - VODOVODNA ULICA
GRUPA: VODOVODNA - RUŽIĆEVA
START: HOTEL NEBODER

Cijenjene kolegice i kolege! Dobro došli u grad na Rječini.

Pozivam vas u šetnju jednim od najrazvijenijih gradova Austro-Ugarske Monarhije s nadom da ćete, bar donekle, steći uvid u golem broj i raznolikost nekadašnjih manufakturnih i industrijskih pogona, ali i drugih znamenitosti Rijeke. Danas, na žalost, nekadašnji svjetski poznati pogoni ne funkcioniraju, a brojne nekad reprezentativne zgrade su ruševne i zanezarene.

Rijeka sve brži razvoj doživljava nakon 1719. godine kada je gradu kralj Karlo VI. dodijelio status slobodne luke. Industrijalizacija počinje izgradnjom Lazareta i mandrača 1722. godine i Rafinerije šećera 1750., niza pogona za proizvodnju papira, kože, konopa, svile, riže, duhana, tjestenine, čokolade, grade se škverovi, ljevaonice metala i dr. Grad se cestama, Karolinom i Lujzijanom povezuje s unutrašnjošću. Prometno, manufakturno i lučko središte razvija se kroz 18. i 19. st., a posebno nakon izgradnje željeznice prema Karlovcu, Zagrebu, Beču i Budimpešti.

U vrijeme gradonačelnika Giovannija Ciotte, u 2. pol. 19. st., gradi se vodovod i kanalizacija, uvodi električna rasvjeta, gradom prometuje tramvaj. Grade se velebnе palače u centru grada, hoteli, kazalište, paviljoni tržnice, parkovi i perivoji.

Najstariji riječki manufakturni pogoni vezani su uz Rječinu i bujične potoke u blizini mora. Mlinovi uz Rječinu, stupe, stupići i pilane jezgra su buduće industrijske proizvodnje.

Uz mlin na Školjiću podiže se oko 1778. prva manufaktura kože, na mlinu Lučica osniva 1821. Tvornica papira, a mlinovi uz Rječinu ostaju još cijelo stoljeće važan gospodarski subjekt: veliki mlin u Žaklju, Matešićev i Rürhov mlin i brojni drugi. Uz lijevu obalu Rječine, na Sušaku, su postojale kožara, klaonica, ledara, tvornica svijeća, paromlin... Na desnoj obali Rječine bili su mlinovi, Tvornica papira, Tvornica kože... Evo kako je Rijeka izgledala krajem 1850-ih:

Kako biste se bar donekle upoznali s bogatom industrijskom baštinom Rijeke, pohodite njezinu istočnu industrijsku zonu.

Ispred hotela Neboder pređite cestu u Strossmayerovoj ulici na pješačkom prijelazu i lijevom stranom Strossmayerove nastavite ravno naprijed do hotela Kontinental i Titova trga.

Pazite na promet i pješačke prijelaze! Pređite cestu na pješačkom prijelazu kod hotela Kontinental (kod Indian shopa) i nastavite hodati do Trsatskih stuba. Zaustavite se. Neka netko na glas pročita tekst o Petru Kružiću i Trsatskim stubama.

Trsatske stube Petra Kružića

Kraljevski kliški kapetan Petar Kružić, poznati uskočki borac protiv Turaka je 1531. g., dok je boravio u Lupoglavu u Istri, Rijeci, Senju i Klisu, podigao na Trsatu kapelu u čast sv. Nikole a kao zahvalu Gospi Trsatskoj. Kapelu je podigao povodom vojnih uspjeha na duvanjskom polju. Iste godine je sagradio o vlastitom trošku i prve stepenice koje su vodile od podnožja do vrha Trsata. Stepenice su služile kao prometnica i omogućavale pripremu hodočanicima za posjet svetištu Gospe Trsatske.

Petar Kružić je stradao braneći Klis 12. 03. 1537. pod napadima Muratbega. Budući mu je glava bila odrubljena, otkupila ju je njegova sestra Jelena i sahranila u Trsatskoj crkvi.

Prema legendi, nemoguće je prebrojati stepenice Trsatskih stuba Petra Kružića. No, kada ih je počeo graditi Petar Kružić, bilo ih je 118, 1920. g. 425, a danas 561.

Povodom 400-te godišnjice Trsatskih stuba 1931. g. je gradsko poglavarstvo Sušaka obnovilo stube i uredilo uz njih kanalizaciju i vodovod.

O enigmi broja Trsatskih stuba postoj i zanimljiva pjesma Zvonka Turine. Evo nekoliko stihova:

*„Bog je vragu urdinal,
Da načini petsto škol,
Tri kapele od Sušaka
Ravno gore do Trsata. ...
Vrag se jako razjaril,
Škalini je sve zmešal,
A neke i porazbijal,
pa se tako broj ne zna,
Odo zgora pa do dna.“*

Proučite ploču na istočnoj strani trijema stuba.

Odgovorite na pitanja (zapišite odgovore):

1) *Kada je podignuta spomenuta ploča?*

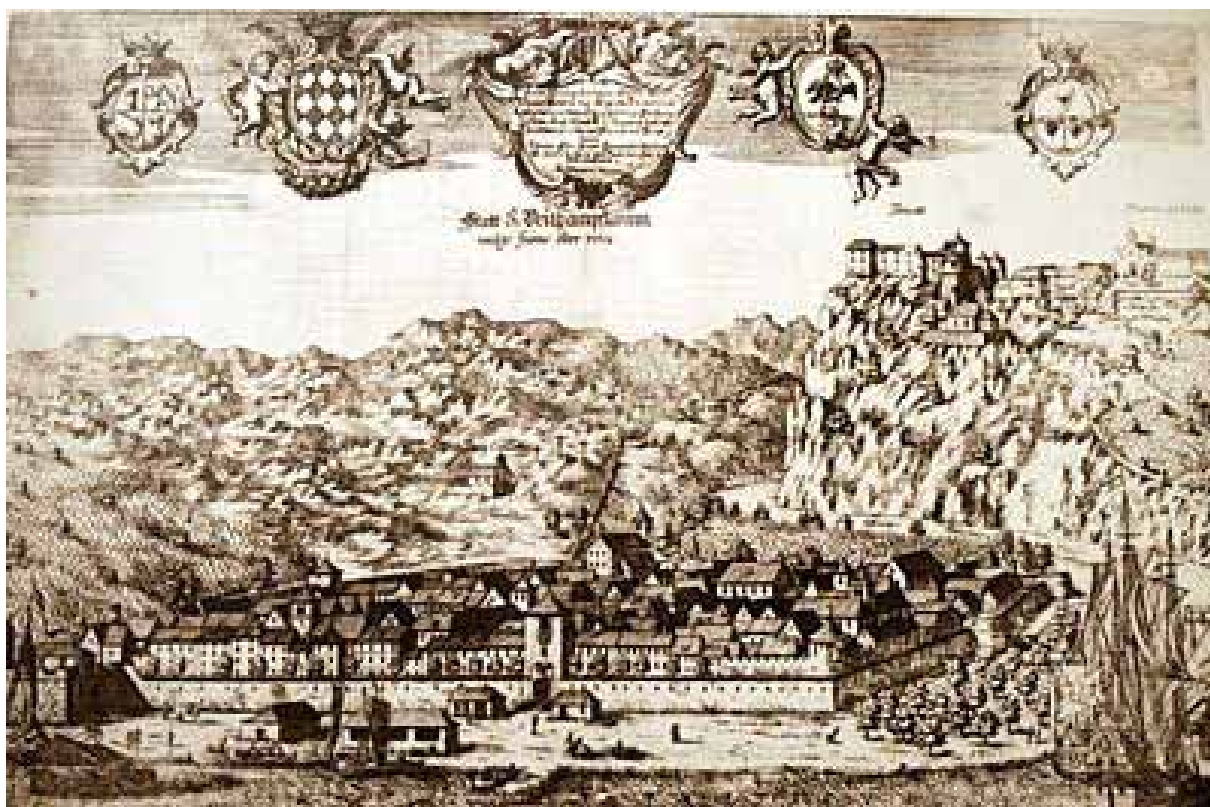
2) *Tko je podigao ploču?*

Fotografirajte ploču koju ste proučili.

Pogledajte razglednicu s početka 20. stoljeća koja prikazuje hodočasničko marijansko svetište na Trsatu:

Pogledajte grafiku Rijeke i Trsata iz knjige *Slava Vojvodine Kranjske* J. W. Valvasora iz 1689. godine. Pronađite Trsatsku gradinu i Rječinu.

Nastavite dalje prema zapadu preko ceste, pazeći na dva pješačka prijelaza. Pređite most. Nastavite desnom stranom hodati prema zapadu i četvrti Školjić. **Pazite na promet**, posebno uz garažu Autotroleja.

Prostor Školjića se nekada zvao Luke, a prostor sjevernije Otočac, od čega je nastao naziv Školjić. Riječ je o kraju bogatom vodom, koji je u prošlosti bio poznat po uzgoju povrća i vinove

loze. Kraj uz desnu obalu Rječine dijelio se u tri predjela: Zvir, Mlinovi i Luke. Zvir i Mlinovi bili su bogati mlinovima (Kraljevski mlinovi, mlinovi građana, augustinaca i benediktinki).

Uz mlinove su postojali brojni vrtovi, a kotači mlinova su ih obilno napajali vodom. Na Zviru su bile i stupe za sukno, pa su ih posjećivali i Istrani s barkama punim žita i tkanine za preradu.

Godine 1806. s razvojem grada, napravljen je put od Rijeke prema Mlinovima preko Školjića. 1823. g. je uz put otvoreno javno šetalište uz obalu Rječine, s drvoredom platana u stilu bidermajera.

Na žalost, ta aleja je s vremenom nestala zbog nevremena 1852. g., razvoja industrije i izgradnje remize za tramvaje. Time je Rijeka ostala bez svog zelenila, šetališta, brajda, trsa i ruža.

Zbog čestih poplava Rječine riječke vlasti su 1854./55. regulirale njen tok novim koritom. Tada je nastao Mrtvi kanal i Delta (južno od Titova trga i hotela Kontinental). Time se ušće Rječine udaljilo od prirodnog.

Nekada se tu nalazilo poznato kupalište i zimski bazen. 1893./94. je bio projektiran, a vjerojatno i izveden, kupališni kompleks na Školjiću s hotelom, prvi rekreacijski projekt uz Rječinu. Projektirali su ga B. Marussig i investitor Sigis Klein.

Hotel je imao spoj s Kupalištem a terase su se prostirale do iznad Rječine. Ipak, poznato Bagno Ilona, kupalište na Školjiću s bazenom i okruglom „turskom kupelji“ završeno je tek 1906. godine. Kompleks je mijenjao vlasnike i doživljavao izmjene, preuređenja i proširenja sve do sredine 20. stoljeća. Tada se gradi, koristeći kupališne garderobe i sanitarije, riječki zimski plivački bazen prema projektu Duška Marčete. Na žalost više nije u funkciji.

Također i ledara i klaonica te spalionica smeća. Do prostora današnje garaže Autotroleja prometovao je i gradski tramvaj te se nalazila remiza. Pokušajte ući (pitajte za dopuštenje čuvara na ulazu) i ako uspijete, pogledajte ostatke tramvajskih tračnica.

Fotografirajte ostatke tramvajskih tračnica (ako uspijete).

Odgovorite na pitana, služeći se tekstom:

3) Koje godine je dovršena izgradnja kupališta na Školjiću?

Nastavite hodati prema zapadu do ulaza u Vodovodnu ulicu. **Pazite na promet!**

Ušavši u Vodovodnu ulicu, prvu industrijsku zonu Rijeke nakon probijanja novog korita Rječine sredinom 19. st. Uz tada postojeće Tvornicu papira i mlinove planirano je izletničko, turističko iskorištavanje prirode uz tok Rječine.

Sedamdesetih godina 19. st. mlinovi na Rječini mijenjaju namjenu i moderniziraju proizvodnju: nastaju prve tvornice tjestenine nastaju u sklopu *Lenaz Mollini 1878. i Molini Bruni 1879. u Vodovodnoj ulici.*

1904. rekonstruirana je trasa Vodovodne ulice od Skullove Ljevaonice do Ledare.

Pronađite zgradu br. 2. Nekada je tu bila Ljevaonica Matteo Skull. Zaustavite se i pročitajte tekst o toj ljevaonici.

Ljevaonica Mateo Skull

Na riječkom Dolcu, centar grada, je između 1859. i 1864. počela raditi mala ljevaonica bronce i željeza Fonderia al Dolac di Diracca, Cussar, Skull. Ali, ubrzo se Diracca povlači, a Skull i Cussar sele i otvaraju vlastite radionice u Vodovodnoj ulici.

Tako Mateo Skull podiže 1879. godine Ljevaonicu Skull prema projektu Santa Pillepicha. 1925. je proširena i izgrađen impozantni portal kolnog ulaza s željeznim vratima u stilu kasnog historicizma. Pogon je adaptiran 1926. i 1932. Nakon Drugog svjetskog rata pogon je preseljen u bivšu Tvornicu duhana i nastavio rad pod ime-

nom Rikard Benčić. Danas je na mjestu nekadašnje Ljevaonice Skull smješten Državni arhiv Rijeka.

Odgovorite na pitanje: 4) Što se danas nalazi u toj zgradi?

Nastavite hodati Vodovodnom ulicom uz zgradu gdje je smješten Ski klub Rijeka, uz parking Autotroleja. Prolazite ulicom u kojoj se nekada nalazila željezara Tvornica leda, klaonica, tvornice tjestenine, Ljevaonica Cussar, pekara... Zaustavite se i pročitajte par rečenica o tim pogonima.

Tvornice tjestenine

Prve tvornice tjestenine nastaju u pregrađenim mlinovima uz Rječinu. U Vodovodnoj ulici je Giacomo Mattich izradio projekte za tvornicu tjestenine u sklopu Lenaz Molini 1878. i Molini Bruni 1879. godine, a proširena je 1883. i 1893.

Postojala je i Tvornica tjestenine Giovannija Toncicha preuređena 1898. g. po projektu Giovannija Randicha.

Godine 1886. osnovana je Tvornica tjestenine Cartesio & Curti, a 1904. je izgrađena nova četverokatna pogonska zgrada i tvornički dimnjak. 1911. je Tvornica tjestenine (tada Fabbrica Paste Alimentari Cartesio Vezzil & Co) proširena i preseljena u dvorišne zgrade. Katovi uz ulicu bili su prenamijenjeni za stanovanje, a u prizemlju zadržani lokali. Nekadašnja Tvornica tjestenine je izgrađena prema projektu Emilija Ambrosinija. Jedna od tvornica tjestenine nalazila se na mjestu današnje Vodovodne 13.

Ljevaonica metala Cussar

U Današnjoj Vodovodnoj 17 godine 1884. je podignuta Ljevaonica metala Luigija Cussara. Uz dvorišni pogonski objekt ljevaonice bio je podignut i objekt dvokatnice za stanovanje radnika. Ulično je pročelje izgrađeno u duhu historicizma s balkonom na prvom katu. Cussar je 1904. kupio zgradu obližnje pekare Mischi, srušio je i podigao stambenu trokatnicu s lokalima u prizemlju (danas Vodovodna 15), čije je pročelje usklađeno sa zgradom kompleksa Ljevaonice (današnje Vodovodne 17).

Tvornica leda

Godine 1895. podignuta je Ledara Milana Gorupa prema projektu Emilija Ambrosinija između Via dei Molini i riječnog kanala (danas na mjestu garaža Autotroleja). Ledara je izvedena bez potkrovlja, prvotno projektiranog, i s pogonskom halom jedinstvenog dvostrešnog krovišta po kraćem rasponu s karakterističnom čeličnom rešetkastom konstrukcijom sa zategama. Tvornica leda nalazila se na mjestu današnje Vodovodne 10.

Klaonica

Podignuta je 1907. u secesijskom stilu u organizaciji Tehničkog ureda grada.

Carlo Pergoli je izradio nacрте pročelja, koordinator izgradnje bio je Guido Lado, a nadzor je vršio Ugo Clauti. Jedan od izvođača bio je inženjer Giovanni Rubinich, arhitekt i izuzetan konstruktor. Taj tim vrhunskih stručnjaka primijenio je u izgradnji gradske riječke klaonice betonsku i armiranobetonsku konstrukciju.

Dakle, početkom 20. stoljeća u Rijeci se primjenjivala najsuvremenija armiranobetonska konstrukcija. Pokretanje pogona realizirano je 1907., a upravne zgrade 1908. godine. Zgradu obilježava skladna kombinacija crvene opeke, bijelih kamenih profilacija i velikih ostakljenih stijena s luxfer prizmama i kovano-željeznim cehovskim ukrasima.

U svibnju 1905. godine Rijeka je dobila i spalionicu smeća, čijom su toplinom pokretani strojevi Klaonice. Na žalost, i danas je opet u pogonu dimnjak spalionice – ljevaonice koji ne odgovara suvremenim ekološkim zahtjevima. Danas je to zgrada Vodovodne 10 i tu se nalazi skladište Vir industrija mesa d.d. Rijeka.

Odgovorite na pitanje: 5) U kojem stilu je bila izgrađena zgrada klaonice?

Fotografirajte željezni amblem na zgradi klaonice i ploču poduzeća Vir osnovanog 1898.

g.

6) Usporedite ambleme.

Tvornica sapuna

Podignuta je nasuprot tvornici kože. Izgradnja Tvornice sapuna I. Levy & Co (poslije Fabrica Fiumanna di Saponi, Glicerina, Soda cristallizzata e prodoti grassi) počinje 1898., a današnji izgled dobiva 1920. nakon dogradnje i adaptacije prema projektu Luigija Luppisa (danas ruševna zgrada Vodovodna 40).

Nastavite hodati do Vodovodne 31 i pronađite grb sa stablom na zgradi.

Odgovorite na pitanje: 7) Koja je godina uklesana na grbu?

Fotografirajte grb i napravite nekoliko fotografija Vodovodne ulice.

Nastavite dalje Vodovodnom ulicom do zgrade današnjeg HEP-a. Nekada se tu nalazila termoelektrana. Danas je u pogonu hidroelektrana, a u nastavku dvorišta nalazi se zgrada vodovoda (stari dio sa očuvanim starim pumpama i ostalim inventarom) i novi dio prepoznatljiv po kupoli.

Potom se vratite na početak Vodovodne i istim putem kojim ste došli, pazeći na promet, vratite se do mosta na Rječini u smjeru Titova trga. Došavši do Ružičeve ulice (neka-

dašnjeg Tvorničkog puta), uđite u Ružičevu ulicu. Držite se lijeve strane ulice. Ušli ste u staru industrijsku zonu Rijeke, vrlo živu i bogatu manufakturnim i industrijskim postrojenjima na prijelazu 19. u 20. stoljeće. Pronađite zgradu HAZU-a i Zavoda za povijesne znanosti (br. 5,7). Zaustavite se i pročitajte par rečenica o zgradi.

Hotel Sušak

Danas zgrada HAZU, Ružičeva 5 i 7, podignut je 1900. godine. Dvokatni hotel sa suterenom imao je i potkrovnju etažu. 1900. godine vlasnik hotela Petar Marač, u nedostatku dvoranskih prostora na Sušaku, je pregradio jednu hotelsku dvoranu i tako stvorio i dvoranu s pozornicom i potrebne prateće prostorije za izvođače (između dva rata tu je bila kino dvorana Jadran i Sokolski dom).

Hotel Sušak obilježava neorenesansno pročelje koje je dinamizirano asimetričnim ulaznim portalom. 1927. hotel je preuređen prema projektu Franje Matijaševića zbog potreba Jadranske plovidbe, novog vlasnika. Tada je povišen krov čime je hotel postao viši od susjednih zgrada a tako je i danas. 1935. godine Boren Emili je redizajnirao ulazni portal iako se ne zna zbog čega.

Odgovorite na pitanje: 8) Što se početkom 20. st. nalazilo u istoj zgradi?

Fotografirajte pročelje zgrade.

Nastavite pješaćiti Ružičevom ulicom i nastavite hodati do Ružičeve 29. Nasuprot se nalazi skladišni prostor Dalmacijavina. U nekadašnjoj ulici braće Šupak nalazila se Tvornica kože. Danas je to zgrada u Ružičevoj 29. Zaustavite se uz zgradu, možete prošetati do Rječine. Pročitajte kratak tekst o bivšoj Tvornici kože.

Tvornica kože

Tvornicu kože Bakarčić- Simonić, danas diskont Plodine, Ružičeva 29 osnovali su 1877. Bakarčić i sin Đure Ružića. Izgrađena je prema projektu Mate Glavana i V. Videlina. Već 1888. Ružić istupa i zamjenjuje ga Simonić. 1900. godine je manufakturni pogon moderniziran prelaskom na strojnu proizvodnju. Tvrtka Ružić-Bakarčić je, naime, težila proizvoditi kvalitetnu kožu dugotrajnim postupkom i uporabom parostroja, a ne tzv. „laku robu“, tj. kožu lošije kvalitete koja je bila u kraće vrijeme spremna za prodaju.

Odgovorite na pitanje: 9) Što se danas nalazi na mjestu nekadašnje Tvornice kože?

Nastavite hodati prema ulazu u nekadašnju Tvornicu papira, poznatu Harteru. Pronađite zgradu s brojem 31 i proučite ploču s nazivom ulice.

Odgovorite na pitanje: 10) Kada je živio Gjuro Ružić, industrijalac i gradski mecena?

Nasuprot, na istočnoj strani nalaze se Harterske stube. Njima su brojni radnici pješice stizali na posao sa Grobnika pa preko današnje ulice Franje Račkoga stubama u Tvornicu papira.

Uspnite se Harterskim stubama. Prođite 80-tak suba, potom se okrenite prema gradu i fotografirajte Školjić. Spustite se stubama i nastavite naprijed prema zgradama Tvornice papira.

Danas se u dijelu nekadašnje Tvornice papira nalazi Tvornica vode Zvir.

Nastavite hodati uz Tvornicu Zvir do mosta na Rječini uz ruševnu Tvornicu papira (vidjeti ćete cijevi za vodu za Tvornicu Zvir).

Zaustavite se i pogledajte ruševne zgrade Hartera. Pogledajte gornju sliku Tvornice papira iz 1879. godine. Pročitajte tekst o slavnoj riječkoj Tvornici papira.

Tvornica papira Hartera

Godine 1821. je riječki patricij Andrija Ljudevit Adamić utemeljio tvornicu za preradu papira. Nasuprot izvora Zvir, ispod Trsatske gradine i Vratnika (Banskih vrata) proizvodio je u starom mlinu Lučica uz desnu obalu Rječine, koristeći snagu rijeke, skromne količine papira od krpa od kudjelje i lana. Zbog teškoća u radu Adamić je 1827. prodao postrojenje poduzetnicima Walteru Craftonu Smithu i Charlesu Meynieru koji su modernizirali postojeći pogon u mlinu i opremili ga strojem za proizvodnju papira, najmodernijim u Monarhiji. S vremenom je reguliran donji tok Rječine, proširen pristupni put koji je dosezao do Lujzijane, a 1833. je u tvornicu postavljen parni stroj, prvi u ovom dijelu Europe.

Tvornica Smith & Meynier se razvija, zauzima istaknuto mjesto među proizvođačima papira u Austrijskoj Carevini, dobiva priznanja za kakvoću svojih proizvoda na domaćim i međunarodnim gospodarskim izložbama čime postaje zaštitnim znakom kvalitete papira koji se izvozio diljem svijeta.

Šezdesete i sedamdesete godine 19. stoljeća je vrijeme najvećeg uzleta Tvornice papira. S povećanjem proizvodnje rastao je i broj radnike dosegnuvši 1872. godine tisuću zaposlenih. Međutim, slijede nedaće: 1885. se među radnicima javlja bolest „cunjevina“, prelazak na preradu celuloze, katastrofalna poplava 1898., kriza na svjetskom tržištu papira te požari početkom 20. stoljeća. Ipak je i tada tvornica modernizirana gradnjom novih hala i postrojenja. Tako od 1890. programski poč-

nje proizvodnja cigaretnog papira, a od 1910. to postaje jedini proizvodni artikl. Od 1903.

Tvornica papira pada u vlasništvo dioničarskog društva zbog ekonomske krize. Prepoznatljivo obilježje bivše zgrade Tvornice papira i danas je 85 m visok dimnjak električne centrale izgrađen 30-tih godina 20. stoljeća.

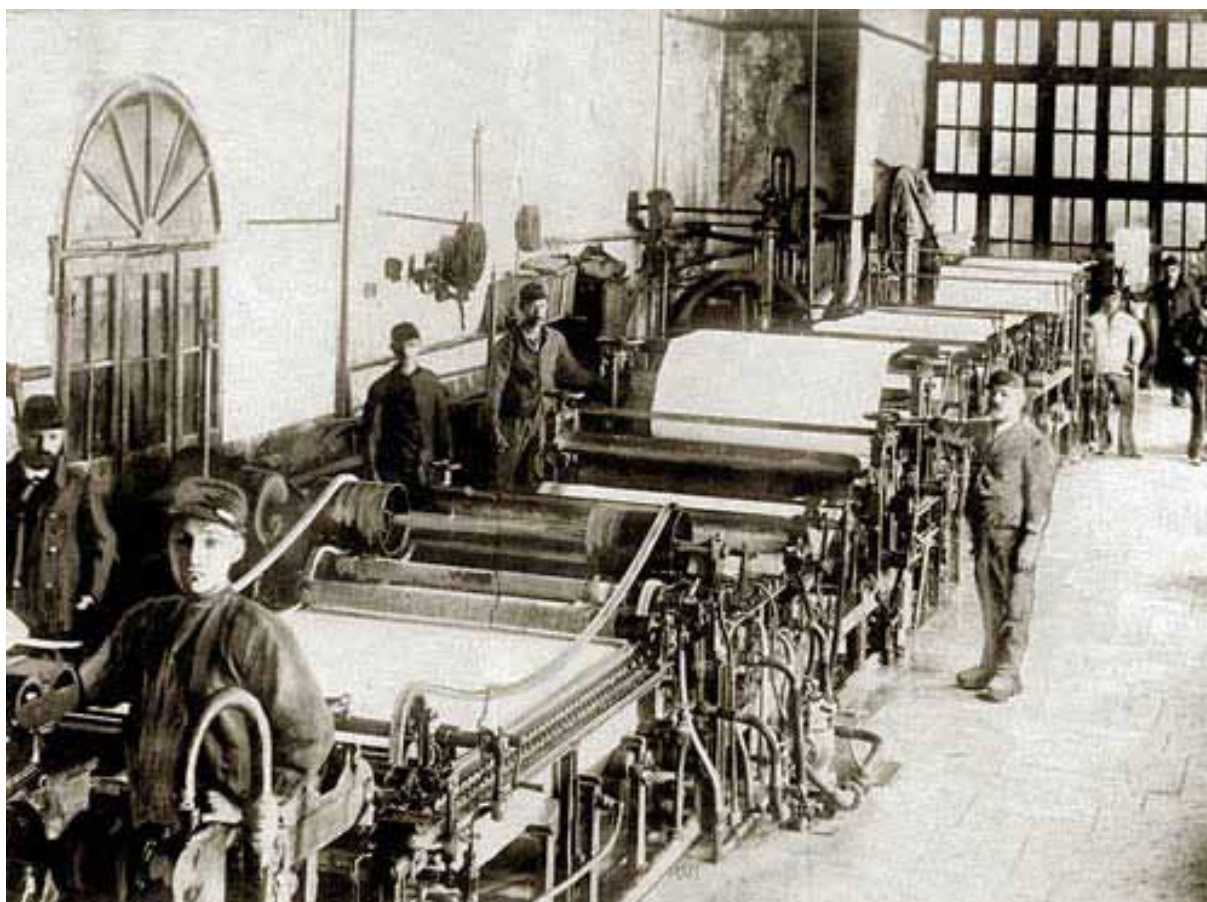
Unutar Tvornice papira 1972. godine je proradila i tvornica parafinskih šibica, jedina u SFRJ. 1991. godine sa 1150 zaposlenih, Tvornica papira je zauzimala drugo mjesto u Europi po količini proizvedenog cigaretnog papira, od kojeg je 80 % bilo namijenjeno izvozu. Ekonomske teškoće zaustavljaju proizvodnju 1996., a 2005. godine tvornica je otišla u stečaj, tvorničke zgrade rasprodane, a objekte na lokalitetu Marganovo je preuzeo grad Rijeka.

Na tom lokalitetu planirano je realiziranje projekta Udruge Ljubitelji buke - multimedijalni centar za mlade, a po projektu poznatih riječkih arhitekata Randić-Turato. Trenutno se u praznim zgradama u lipnju održava glazbeni festival Hartera i kazališne predstave u sklopu Riječkih ljetnih noći.

Odgovorite na pitanje: 11) Koji (visoki) simbol nekadašnje Tvornice papira vidite?

Fotografirajte most na Rječini uz Tvornicu papira i stare zgrade Hartere.

Pogledajte sliku unutrašnjosti tvorničkog pogon Hartere:

Nastavite pješaćiti prema tunelu u unutrašnjosti Hartere. Pronađite na lijevoj strani ploču podignutu povodom osnivanja Hartere g. 1971. (nasuprot zgrade Vodovoda).

Fotografirajte ploču. 12) Prepišite tekst s ploče.

Nastavite hodati. Prođite kraj starog drvenog mosta uz nekadašnje korito Rječine. Vidite nekadašnje privatne zgrade vlasnika tvornice Hartera.

Fotografirajte zgradu i okoliš.

13) Prepoznajete li po nekim obilježjima imena vlasnika?

Nastavite pješaćiti naprijed 15-tak metara. Pronađite na desnom zidu uz oronulu, žučkastu čuvarevu, praznu kućicu oznaku o razini vodostaja Rječine za katastrofalne poplave dana 19. 10. 1898. godine.

Fotografirajte ploču.

Nastavite pješaćiti. Prolazite lokalitetom Marganovo. Pogledajte okoliš oko sebe. Možete vidjeti realizaciju jednog od najzahtjevnijih građevinskih pothvata na Riječkoj zaobilaznici, most Sušak.

Nastavite pješaćiti do zgrade označene zvijezdom i natpisom „obnova 1946.“ Stigli ste do napuštenih prostora Hartere u kojima se održavaju kazališne predstave i glazbeni festival Hartera.

Fotografirajte grafit uz zaključana drvena vrata.

Nastavite dalje, uđite u dvoranu i razgledajte je.

Fotografirajte unutrašnjost dvorane.

Pogledavši ostatke Tvornice papira vratite se na početak Ružičeve ulice i nastavite pješaćiti, **pazeći na pješaćke prijelaze i promet**, do Titova trga. Pređite cestu, prošetajte Titovim trgom i otiđite do Rječine.

U srednjem vijeku Rječina se prelazila skelom. Kasnije su izgrađeni brojni mostovi. Nekad je tu bila granica između Rijeke i Sušaka, ali i Italije i Kraljevine SHS (Jugoslavije). Pogledajte na slici granični most na Rječini:

Nakon Drugog svjetskog rata ujedinjeni su Rijeka i Sušak.
Vratite se do hotela Kontinental.

Zastanite ispred hotela, pogledajte okolicu i pročitajte priču o tom poznatom riječkom hotelu.

Hotel Kontinental

Četverokatnica uz Rječinu, velegradsko, kozmopolitsko zdanje, podignuta je 1886. g. po zamisli sušačkog gradonačelnika Hinka Bačića. Palaču namijenjenu stambeno-trgovačkoj svrsi projektirao je ugledni Mate Glavan.

1888. g. je unutar palače otvoren „grandiozni“ Caffè-Restaurant Continental te je skupa s terasom, Kontinental postao središte društvenog, političkog i umjetničkog života Sušaka. U elegantnoj Sali Kontinentala održavane su prve kazališne predstave na hrvatskom jeziku, koncerti uglednih glazbenika, a u kavani su se sastajali pjesnici, likovni umjetnici i glazbenici. Kontinental je bio prava javna scena.

Hotel Kontinental je i danas omiljeno okupljalište Riječana. Zapadno od hotela, na mostu preko Rječine, nalazi se kip Janka Polića Kamova.

Evo kako je hotel nekada izgledao:

Čestitam!

Došli ste do kraja predviđenog terenskog rada.

Nadam se da ste zadovoljni šetnjom i radom. Predlažem da odete u slastičarnicu hotela Kontinental na zasluženu kavu i kolače.

Ako želite, možete otići do središta Rijeke i prošetati Korzom.

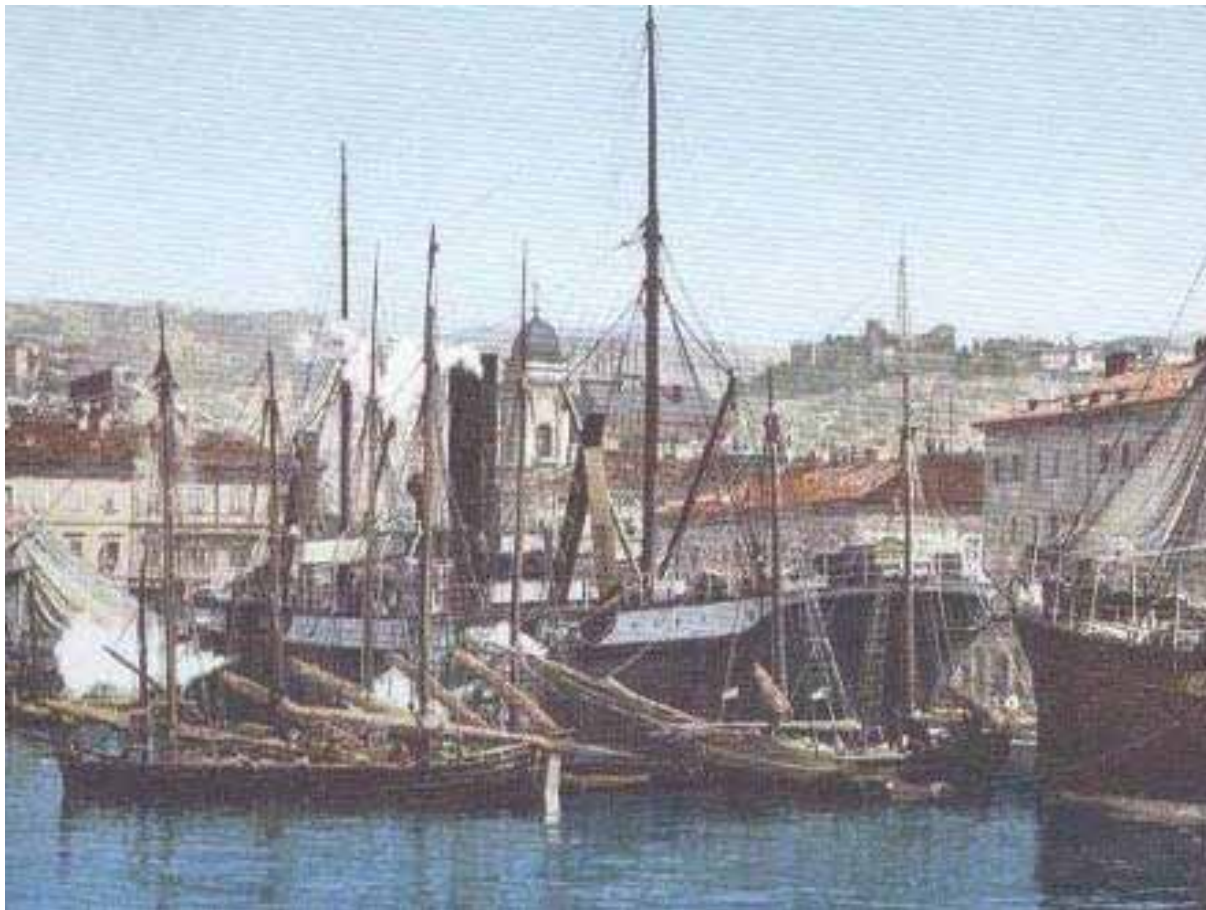
Seminar za voditelje županijskih stručnih vijeća,
mentore i savjetnike iz povijesti

INDUSTRIJSKA BAŠTINA

Rijeka, 11. – 13. ožujka 2009.

TERENSKI RAD

RIJEČKA LUKA

GRUPA 4

VERZIJA A

Drage kolegice i kolege! Dragi gosti!

Pođite u šetnju tijekom koje ćete zaviriti u davna vremena kada su riječkim zaljevom i ušćem Rječine plovile liburne, čamci, jedrenjaci i parobrodi. Nadajmo se da je lijepo vrijeme, a ako nije, molimo vas da ipak, kao i ljudi koji su stoljećima stizali za poslom u Rijeku, po buri, kiši i jugu, ljetnoj žezi i zimskoj studeni, izvršite zadatke koji su pred vama.

Na ovom radnom listu pronaći ćete upute kamo poći, što pogledati i što učiniti. Također ćete moći pročitati kraće informativne tekstove o riječkoj luci i pomorstvu. Koristite plan grada, snimate fotoaparatom i štogod više od onoga što se od vas traži. Možda nas tijekom prezentacije začarate ponekim prizorom nadomak umjetnosti. Ako negdje zapnete, upitajte prolaznike za pomoć. Testirajte Riječane i njihovo poznavanje Rijeke!

1. zadatak:

Negdje na svome putu naići ćete na brodić koji se zove „Uragan“. Fotografirajte ga i napišite gdje se nalazi:

Za izvršenje zadatka imate vremena do ručka. Odredite si vlastiti tempo. Krenimo!

Na recepciji zatražite listić o povijesti Hotela „Neboder“. Negdje na svome putu, u jednoj od stanki, pročitajte zanimljivu priču o njegovom nastanku.

Izidite i pođite prema Titovom trgu. Strossmayerova ulica koju prelazite zapravo je završetak Karoline. Kada dođete na Titov trg udobno se smjestite, neka jedan od vas glasno čita, a ostali promatraju uokolo.

Nalazite se na Sušaku. Do 19. stoljeća ovdje je bila tek poneka kuća i ribarska koliba. Bilo je i nekoliko prilično ozloglašanih krčmi. Upravo na mjestu gdje se nalazite od pamtivjeka je bio prijelaz preko Rječine. Pogledajte prema sjeveru. Vidite ulazni trijem Stuba Petra Kružića, odnosno Trsatskih stuba koje vode prema trsatskom svestištu, podignut 1745. Tada se mnogo više isticao jer oko njega nije bilo niti jedne građevine. Lijevo od trijema u grad se spušta Lujzinska cesta. Prostor današnjeg trga dugo se jednostavno nazivao „Na mostu“, a 1870. dobiva naziv Jelačićev trg.

Zgrada Hotela „Kontinental“ podignuta je 1888. prema projektu Mate Glavana, prvog školovanog sušačkog arhitekta, koji je projektirao i Rafineriju nafte. Vlasnik hotela bio je veleposjednik i tadašnji sušački gradonačelnik Hinko Bačić. Stručnjaci smatraju zgradu remek djelom visokog historicizma. Trenutno se hotel obnavlja pa se nadamo da ćemo na jednom od budućih stručnih skupova biti smješteni u njemu.

Sušak je od 1924. do 1945. od riječkog predgrađa postao zaseban grad, od Rijeke odvojen državnom granicom između Kraljevstva SHS i Kraljevine Italije. To je vrijeme njegova prosperiteta.

Pođite preko pješačkog prijelaza prema Mrtvom kanalu. Skrenite ulijevo i uđite u parkić pred parkiralištem. Pronađite slobodnu klupicu (ponovno se nadamo da nije kišno). Počinje naša „lučka“ priča.

Ako bi se za Rijeku trebalo odrediti pridjev kojim bismo ju najprepoznatljivije opisali, tada bi malo tko osporio da je to – LUČKI grad. Izvanredan položaj, duboko u europskom kopnu, jednostavan prilaz preko Gorskog kotara, dubok, prostran i dobro zaklonjen zaljev – sve to čini Rijeku prirodnim izlazom na more Srednjoj Europi. Gledate u izvorno ušće Rječine i najstariju riječku luku. Zapravo, prva je luka bila zavučena

duboko između kozalskog i trsatskog brijega. Ovuda su plovili i ovamo su se sklanjali još Liburni ostaci čijih su gradina pronađeni na mnogim vrhovima uokolo grada Rijeke. Ovdje je bila luka rimskoj Tarsatici, pa srednjovjekovnoj Rijeci koja se nazivala Flumen Sancti Viti – Rijeka svetog Vida.

Prvi procvat Rijeka je doživjela u 18. stoljeću, kada je Karlo VI. izdao povelju kojom Rijeku, uz Trst, proglašava slobodnom lukom (1719.). Izrađuju se prvi planovi za izgradnju luke (nadinženjer Mathias Anton Weiss), grade prva lučka skladišta te lazaret (tada daleko na zapadu, danas malo zapadnije od željezničkog kolodvora). Uz luku, počinje snažan razvoj brodogradnje i manufakturne proizvodnje. Već 1728. puštena je u promet Karolinska cesta, a samo dvije godine kasnije cesta do Trsta.

Zbog nedostatka dubine i stalnih nanosa mulja i šljunka koje je trebalo otklanjati, 1855. je ušće Rječine premješteno istočnije, a staro je postalo Mrtvi kanal – izgrađena luka za jedrenjake. Tako je nastala Delta – prostor u obliku trokuta.

Pogledajte kako je Mrtvi kanal nekad izgledao:

2. zadatak:

Fotografirajte Rječinu i njezine obale.

Dođite do kraja Šetališta i početka lučkog prostora u koji, naravno, ne možete ući. Uostalom, sve je u radovima i iskopima. Da se na istom mjestu nalazite prije 150 godina, kupali biste se u dubokom moru. Zapravo, većinom ćete danas hodati po nekadašnjem moru. Pronađite prikladno mjesto za zaustavljanje – možda na mostu preko Rječine s pogledom na željeznički most pored kojeg je već godinama smješten riječki Veslački klub. Ponovite proceduru s Mrtvog kanala – jedan od vas neka glasno čita, a vi gledajte oko sebe.

Razvoj sušačke luke započinje u drugoj polovici 19. stoljeća kada je prostor Delte južno od raskrižja koje ste prešli nasut s obje strane Rječine. Grade se skladišta, a najvećim dijelom je Delta (dakle, prostor vama zdesna ako gledate prema moru, preko

Rječine) služio za ukrcaj tisuća tona goranskog drva koje je odavde slano u bijeli svijet.

Luka se na istok od Delte širi tek u međuraću, kada je sušačka luka postala glavna izvozna luka Kraljevstva SHS, potom Kraljevine Jugoslavije. Ovaj se dio i danas naziva Brajdica i na njemu se danas nalazi kontejnerski terminal. On bi uskoro trebao dobiti izravan pristup autocesti preko ceste D-404 i novog tunela.

Ukoliko krenete dalje preko mosta desno (prema zapadu) prateći željezničku prugu, možete doći ravno do Kazališta Ivana pl. Zajca. Doduše, put nije baš najljepši zbog radova. Možete se također vratiti do Delte i tada poći prema kazalištu. Birajte! U oba slučaja, kada dođete do početka Ulice Ivana Zajca, tj. do kazališta, malo zastanite i pogledajte kazališnu zgradu. Pročitajte samo nekoliko pojedinosti o njoj.

Projektanti riječke kazališne zgrade su bečki arhitekti Fellner i Helmer. Kopanje temelja u koje je moralo biti zabijeno 2000 kolaca započelo je u lipnju 1883. Svečano otvaranje upriličeno je već 3. listopada 1885. Kipovi izvana i iznutra, zastor, namještaj i zidne slike naručivani su u Veneciji i u Beču, a stropne slike djelo su poznatih bečkih slikara, braće Gustava i Ernesta Klimta. Ovo je prva riječka zgrada koja je imala električnu rasvjetu. Na otvaranju je izvedena Verdijeva „Aida“. Obratite pozornost na štukature s motivom riječkog grba.

Preko puta kazališta na početku Ribarske ulice nalazi se taverna u vlasništvu nekad poznatog pjevača Dalibora Bruna, koji je zasigurno poznat „zrelijim“ kolegama.

Krenite Wenzelovom ulicom prema moru. Obala vama preko puta naziva se Grobnička riva.

3. zadatak:

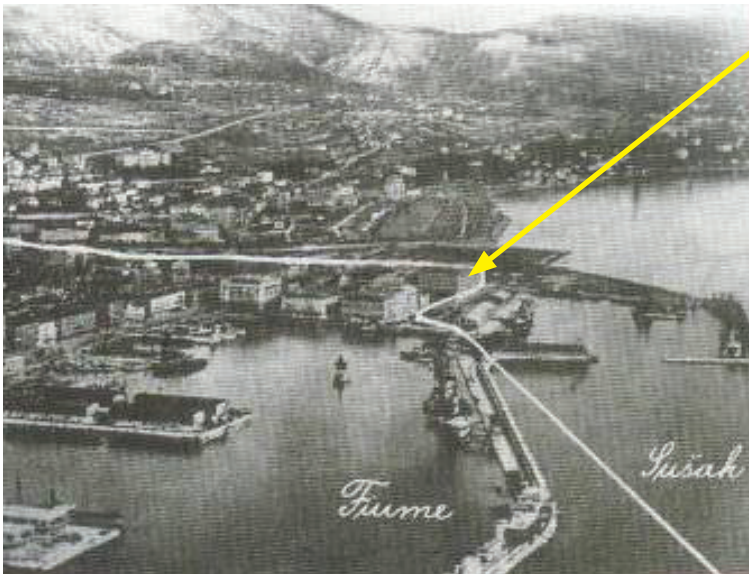
Prekoputa vas nalaze se zapuštene hale nekad poznatog i dobrostojećeg, a danas propalog riječkog poduzeća. Napišite njegov naziv:

Zaustavite se kod željezničkog mosta. Prostor luke i ovdje je ograđen. Možete sjesti na posljednju klupicu ispred ribljeg restorana „Na kantunu“. Pred vama je druga po starosti riječka luka.

4. zadatak:

Odsada ćete nailaziti na mnoge bitve za privezivanje brodova. I one mnogo govore o povijesti riječke luke. Fotografirajte posljednju bitvu u Wenzelovoj ulici. Nastojte da se dobro vidi natpis.

Nakon skretanja Rječine krenulo je uređivanje i širenje luke, izgrađen je lukobran koga vidite pred sobom i koji se danas zove Sušački lukobran. Tako je još prije Hrvatsko – ugarske nagodbe i Riječke krpice grad dobio lučki bazen. Ovaj dio luke dodatno je uređen i izgrađen za vrijeme mađarske uprave te je tada dobio naziv Porto Baross prema tadašnjem mađarskom ministru trgovine i prometa Gaboru Barossu. Porto Baross bio je veliki kamen smutnje prilikom razgraničavanja između Kraljevina SHS i Italije. Granica je na koncu uspostavljena ovako kako vidite na slici.

Nalazite se ovdje.

Sam lukobran se u početku zvao Riva Caio Duilio (rimski konzul i zapovjednik mornarice u Prvom punskom ratu). U vrijeme Kraljevstva SHS nazivao se Aleksandrovo pristanište (prema kralju), dok za vrijeme druge Jugoslavije nosi ime Lukobran Ognjena Price.

Krenite desno Demetrovom ulicom. Ovdje se odnedavno na br. 4 nalaze prostorije Saveza antifašističkih boraca i antifašista PGŽ i Grada Rijeke. Prizor oko vas baš nije kao iz bajke. Nižu se manja i veća skladišta namjenjena prvenstveno glavnoj riječkoj tržnici. No, ako pogledate desno kroz pokrajnje ulice pogled će vam pasti na palaču Modello koja je također djelo Felnera i Helmera (za razliku od kazališnih zgrada koje su „štancali“ ova je zgrada jedinstvena i originalna). Možete ju bolje pogledati kasnije, na povratku sa zadatka. Malo se zaustavite kod zgrade riječke ribarnice. Ona svojim izgledom odudara od okoline i jedan je od tri, ujedno i najstariji, paviljona tržnice. Paviljon je izgrađen na nasutom prostoru, tada na samoj morskoj obali, prema projektu Antonia Desepia. Gradnja je započeta još 1861. i trajala je nekoliko godina. Obratite pažnju na glavice stupova s motivima stanovnika mora.

5. zadatak:

Fotografirajte pročelje ribarnice. Jedan od vas (ili svi, ako hoćete) neka uđe u ribarnicu i raspita se o današnjoj ponudi ribe. Zapišite barem tri vrste koje se nude i cijene po kilogramu:

Nastavite desno prema zapadu. Dolazite do početka velikog Riječkog lukobrana. Ne možete ga obuhvatiti pogledom jer je dug 1.754 metra.

Riječani su ga dugo zvali Molo lungo (Dugi gat) i koristili kao omiljenu šetnicu. Kako su se mijenjale vlasti, tako je i lukobran mijenjao imena: Molo Marije Terezije, Diga ammiraglio Cagni, Lukobran Petra Drapšina. Između dva rata na lukobranu se je nalazilo kupalište Quarnero. Dok u Rijeci nisu postojali sportski bazeni ovdje su trenirali plivači kluba „Victoria“, današnjeg „Primorja“.

Između parkiranih automobila prođite do mora. Pred vama se nalazi veliki riječki lučki bazen od koga ćete danas vidjeti samo manji, za obične smrtnike otvoren dio.

6. zadatak:

Napravite nekoliko fotografija lukobrana. Na jednoj neka se vidi spoj riječkog i sušačkog lučkog bazena – nekadašnji pokretni most.

Krenite desno i prošetite Rivom boduli.

Ovo je prvo izgrađeno pristanište u riječkom lučkom bazenu. Izgradili su ga sami Ri-

ječani do 1848. Dio pristaništa prema kopnu postoji već poč. 19.st. a naziva se jednostavno „gat pred ribarnicom“. On je zatim produžen i učvršćen, a dobio je ime *Contra-
da del molo*. kasnije ga dodatno učvršćuju Mađari te dobiva ime *Keleti rakpart – Riva
levante – Istočno pristanište*. Za vrijeme Italije naziva se *Riva Cristoforo Colombo*, a
nakon Drugog svjetskog rata *Tršćanska obala*. Od 1992. ovo je Riva boduli kao sjeća-
nje na otočane koji su ovdje pristajali svojim barkama i prodavali domaće proizvode.

7. zadatak:

Naići ćete na ploču koja obavještava za što je Riva boduli rezervirana. Napišite odgovor:

Također promotrite natpise na svim bitvama na Rivi boduli. Samo na dvije su natpisi na talijanskom jeziku. Prepišite jednog od njih:

Kada dođete do kraja Rive boduli skrenite lijevo do Gata Karoline Riječke, naše heroine koja je spasila grad od engleskog bombardiranja za vrijeme Napoleonskih ratova. Ovdje posljednjih godina nema parkiranih automobila, ali nam je sada baš potrebno lijepo vrijeme. Sve do Drugog svjetskog rata ovdje su se nalazila dva gata koja su jako uništena te su spojena u jedan koso položen gat. Nosili su razna imena: *Molo Daniel* (prema mađarskom ministru Danielu Ernöu), *Molo Stocco* (prema talijanskom razaraču), *Molo Adamich*, *Molo San Marco*, Gat 29. novembra). Pauza za kavu? Može!

Uz kavu se slažu i priče. Pa, evo jedne.

Poznati riječki simbol, morčić, izvor je nekoliko legendi. Najpoznatija kaže da je nastao kada su Rijeci zaprijetili Turci, ali su bili čudom zatrpani kamenjem s neba pa su na površini ostali samo njihovi turbani. Jedna riječka nonica priča ovakvu priču:

„Moja štorija od morčića ne zna za nikakov rat. Jedan črni moro (crnac) prišal je v Riku z brodon, šal na tanac, zagjedal lipu malicu, zajubil se, oženil i ostal. Morčić je rički zet.“

Neovisno gdje se nalazite, na terasi kafića ili na jednoj od okruglih klupica, promotrite sliku oko sebe. Možete ju usporediti sa slikom lijevo.

Sada krećemo u zlatno doba razvoja grada Rijeke. I dok vaši kolege u drugim skupinama proučavaju tvornicu papira, rafineriju ili šećeranu, mi ćemo iz Rijeke odvoziti i dovoziti ljude, naftu, šećer, papir i mnogo toga drugoga.

Mrska nam Riječka krpica, dobro je poznato, odvojila je Rijeku od Hrvatske i pripojila ju Mađarskoj. Odmah nakon dobivanja Rijeke Mađari kreću u veliku, skupu i brzu akciju izgradnje moderne luke. Za glavnog projektanta određen je Antal Hajnal, a za savjetnika glavni inženjer izgradnje luke u Marseilleu Hilarion Pascal. Od 1872. do početka 20. stoljeća upotrebljene su tone i tone kamena iz okolnih kamenoloma za nasipavanje i izgradnju niza gatova, pristaništa, lučkih skladišta i produženje lukobrana. 1905. luka je raspolagala s 6.189 metara operativne obale. Istovremeno se gradi željeznička pruga, zapravo dvije, koje su već 1873. spojile Rijeku sa Budimpeštom i Bečom. Izgrađen je i velebni željeznički kolodvor.

Pogledajte nekoliko prizora iz vremena gradnje luke:

Jaruzalo i ronilačka barkača

Rijetko ali neophodno: ručno vitlo i drvena dizalica

Luka je u to doba imala čak 40 mehaničkih dizalica, a već 1892. uvedena je električna struja te su se radovi mogli obavljati i noću. Lučka skladišta, njih 17, su 1906. zauzimala površinu od 90.000 m², kapaciteta više od 9000 željezničkih vagona. Otprilike kilometar od vas podignuta je Rafinerija nafte 1883. s vlastitim lučkim bazenom i lukobranom od 230 metara. Razvoj luke prati i razvoj industrije (o čemu ste mnogo čuli jučer), trgovine te priljev stanovništva, gradnja novih gradskih četvrti, škola, hotela,.. Ne zaostaje niti infrastruktura: 1852. uvedena je plinska rasvjeta, 1882. izgrađena je kanalizacija, dvije godine kasnije vodovod, 1895. uvedena je električna struja, a 1899. i električni tramvaj. Rijeka je 1851. imala 12.600 stanovnika, a 1910. čak 50.000. te je bila među deset najvećih europskih luka. Zaista, pravo zlatno doba.

8. zadatak:

Pođite do čelne bitve na gatu. Zapišite nazive brodova koje trenutno vidite:

Ovdje obično ima galebova. Fotografirajte ih.

Vrijeme je da krenete dalje. Kada dođete do zapadnog početka Gata Karoline Riječke pogledajte preko Rive veliku žutu zgradu.

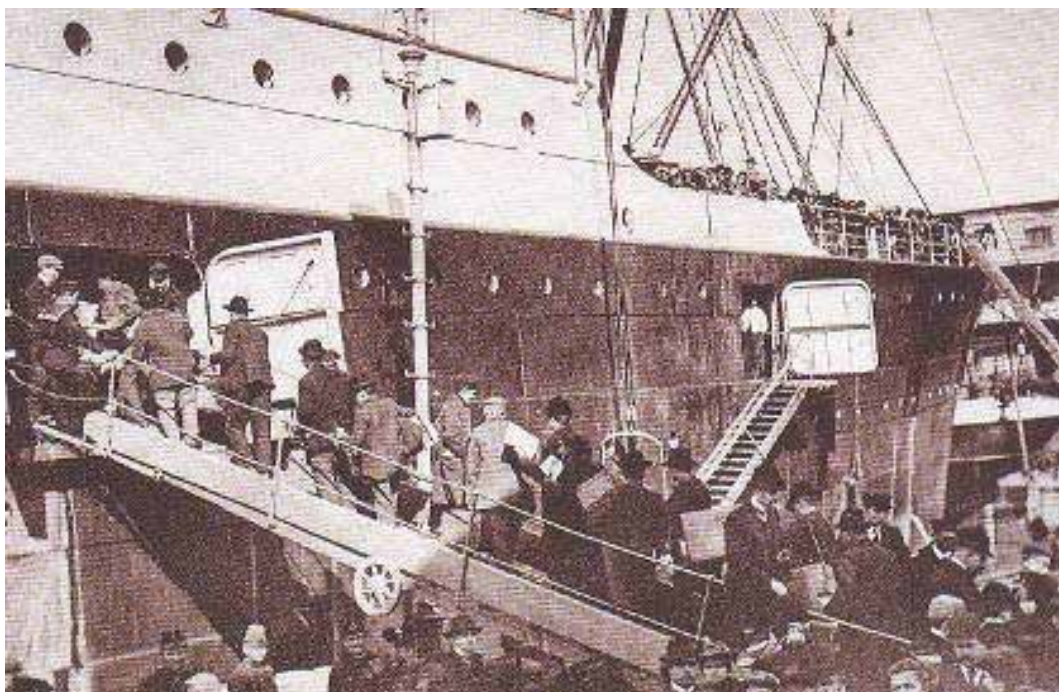
Na ovome se mjestu do 1874. nalazio mali i neugledni hotel „Europa“. Tada je riječki poduzetnik slovenskog podrijetla Josip Gorup odlučio na istom mjestu podići veliki reprezentativan hotel istog imena. Za svoju je zamisao angažirao glasovitog tršćanskog arhitekta Giuseppea Brunia koji je u ogromnu zgradu utkao elemente venecijanskih palača koje gledaju na kanale. Hotel je, prije svega, bio namijenjen putnici-

ma koji su u Rijeku stizali brodovima. Danas se u njemu nalaze neki od ureda i odjela riječke Gradske uprave.

Sada pođite prema zapadu do Adamićevog gata i dođite na njegov vrh. Ovaj je gat Prvi svjetski rat dočekaio nedovršen, a kako se oko njega i s njega bacalo dosta otpadnog materijala, Riječani su ga zvali „Molo škovaca“. U drugoj Jugoslaviji nosi ime Gat 1. maja.

Ponovno promotrite luku, pogledajte brodove i njihove nazive. Slijedi drugi dio priče o luci:

Potkraj 19. i početkom 20. stoljeća Rijeka je polazna luka za brojne srednjoeuropske iseljenike prema Americi, najviše Mađare. Godine 1906. zabilježen je polazak rekordnih gotovo 50 tisuća putnika prema Novom svijetu. Zanimljivo je da je jedan od brodova koji je redovito plovio iz Rijeke prema Americi bila „Carpathia“ poznata nam iz Titanicove tragedije. Riječki Pomorski i povijesni muzej čuva i jedan spasilački prsluk s „Titanica“. Za putnike je 1908. u blizini Rafinerije nafte izgrađen moderan „Hotel emigranti“. Ovakva slika ponavljala se otprilike svakih petnaestak dana na Rudolfovom gatu (danas Orlandov gat) u neposrednoj blizini hotela:

Napredak luke je prekinuo Prvi svjetski rat. Postojeći planovi za daljnju izgradnju luke koji bi udvostručili riječki lučki bazen propali su. Političke borbe za grad te talijanska vast u međuraću donijeli su veliko smanjenje lučkog prometa i s njime općenito gospodarsko propadanje.

Kraj Drugog svjetskog rata luka je dočekala gotovo posve razorena, a sličnu su sudbinu doživjela i industrijska postrojenja. Tome su kriva česta bombardiranja te miniranja prilikom povlačenja njemačkih osvajača. Stoga su prve poratne godine bile u znaku razminiravanja i obnove luke, ali i izvlačenja potopljenih brodova. Najteže je bilo izvaditi m/b „Ramb III“, koji je prije rata bio teretni brod uglavnom za banane, a tijekom rata je preuređen za minopolagač. S dubine od 22 m izvukao ga je „Brodospas“ 1948. godine. Brod je otegljen u Pulu te je renoviran i postao je ni više ni manje nego – školski brod „Galeb“. Danas se nalazi u brodogradilištu „Viktor Lenac“, a sudbina mu još nije određena.

Uskoro riječki lučki promet ponovno cvate, čemu su doprinijeli i gradnja Jadranske magistrale, elektrifikacija željeznice te asfaltiranje Lujzinske ceste. Domovinski rat doveo je do skretanja međunarodnog lučkog prometa prema lukama u Kopru i Trstu, a posljednjeg desetljeća riječka se luka bori s teškoćama. Ipak, izvanredan položaj i dovršetak autoceste osiguravaju riječkoj luci perspektivu.

Krenite natrag na Rivu i krenite ponovno prema zapadu do zgrade Lučke uprave.

Zgrada je dovršena je 1886. za smještaj ureda Kr. pomorske uprave na gatu Zichy (danas De Franceschijev gat). Glavni projektant bio je Josip Hubert koji je zgradu zamislio kao ozbiljnu i dostojanstvenu alegoriju ugarske pomorske moći. Najljepše, glavno pročelje nažalost ne možete vidjeti jer je okrenuto prema moru. Gradnju je na nekoliko mjeseci 1886. prekinula epidemija kolere. Zgrada je izvorno imala kat manje nego danas. Dogradnja kata nakon Drugog svjetskog rata uklonila je lijepu balustradu oko krovišta pa danas zgrada izgleda dosta grubo.

9. zadatak:

Lijevo od glavnog ulaza u zgradu Lučke uprave nalazi se jedna spomen ploča. Pročitajte i zapišite koliko je lučkih radnika Rijeke i Sušaka poginulo tijekom antifašističke borbe:

Malo se vratite i pogledajte velebnu, nedavno obnovljenu, žutu palaču pred vama. To je palača Adria, po mišljenju mnogih najljepša riječka zgrada.

Izgrađena je potkraj 19. stoljeća kao sjedište Brodarske kompanije „Adria“ koja je osnovana 1880. godine te je održavala najveći broj stalnih pomorskih linija iz i u Rijeku. Kompaniju je podupirala mađarska vlada, ali je u njoj bilo i engleskog i američkog kapitala. Nije stoga neobično da je svoje sjedište podigla tako da dominira vizurom Rijeke i tako simbolizira pomorsku moć ovog parobrodarskog društva.

Obratite pažnju na kipove na vrhu kolona na pročelju – one predstavljaju alegoriju pomorstva – kapetana, kormilara, strojara i pilota. Danas je u zgradi sjedište „Jadrolinije“, ali i brojnih drugih firmi.

Uz kompaniju „Adria“ vezana je i jedna „femme fatale“.

Annie Frankfurter bila je žena generalnog direktora „Adrije“ Emilia Kuranda, ali i sestra generalnog direktora tršćanskog „Lloyda“ Alberta Frankfurtera. Prozvali su je gospođom jadranskih flota. Bila je žena posebne ljepote i izvanrednog duha. U mladosti je očarala nadvojvodu Rudolfa. Zbog Annienog židovskog podrijetla bečki dvor poprijeko je gledao na njihovo druženje i time im onemogućio vezu.

Prijeđite cestu na Rivi te dođite pred ulaz u palaču.

10. zadatak:

Fotografirajte glavni ulaz tako da se vide kipovi sa obje strane. Također fotografirajte lijepe prozorske okove od kovanog željeza.

Pronađite malu pločicu desno od ulaza koja svjedoči o vrijednosti palače. Zapišite što na njoj piše:

Uz palaču „Adria“ Zadarskom ulicom pođite do Jadranskog trga. Smjestite se uz fontanu ili, ako je lijepo vrijeme i imate želju, za stol jednog od kafića.

Povijest ovog prostora je vrlo bogata. Nekada je ovuda prema moru tekao potok Andrejšćica, a prema zapadu se nalazilo groblje rimske Tarsatice. Na trgu se do pred kraj 19. stoljeća nalazila stara Guvernerova palača koju je 1780. podigao arhitekt Anton Gnamb.

Ponovno pogledajte palaču Adria. Na vrhu kolona s ove strane nalaze se alegorije kontinenta – ženski kipovi Egipćanke, Indijanke, Europljanke i Japanke. Sada pogledajte Riječki neboder.

To je jedina građevina koja je dovršena tijekom rata, 1942. godine. Većina Riječana bila je užasnuta „mastodontskim ormarom – ladičnjakom“, kako ga je opisao tadašnji riječki gradonačelnik Ricardo Gigante (usput, bio je naš kolega – povjesničar). Gradnju je većinom financirao riječki „Merikan“ Marco de Arbori, a projektirao ga je u svoje vrijeme slavan tršćanski arhitekt Umberto Nordio. „Ružna“ zgrada u međuvremenu je postala nezaobilazni dio vizure središta Rijeke, u savršenom je stanju i izvana i iznutra te je u usporedbi s brojnim ostalim riječkim neboderima prava arhitektonska ljepotica.

Dragi prijatelji! Ovime ste okončali svoje današnje putovanje. Nadamo se da smo vam uspjeli dočarati riječku lučku atmosferu 19. stoljeća. Također se nadamo da ste uspjeli riješiti sve zadatke. Svoja otkrića i dojmove prezentirat ćete poslijepodne. Ukoliko vam je ostalo još vremena do ručka, predlažemo vam da prošetate središtem Rijeke, posebno Starim gradom, te da obratite pažnju na žute info – ploče riječke Turističke magistrale. Čestitamo vam na izdržljivosti, marljivosti i snalažljivosti!

Za kraj:

„Na rubu mora počinje grad. Primorski grad. Luka. Na tom spoju, na crti mora čulno pulsira gradski život. Živopisan i razgaljen. Izdvojen na osobit način. Svijet po sebi i za sebe, a ipak upleten u sva gradska zbivanja. Podložan svojem redu i zakonu spletenom u preciznu mrežu tankoćutnih odnosa između vlasti i zavisti, nadmoćnog i malenog, prepoznatljivog i nadrealnog. Na mjestu gdje more umire je riva. Tu vrvi kopneni život uz nečujan uzdah mora.“

Mirjana Kos Nalis

Seminar za voditelje županijskih stručnih vijeća,
mentore i savjetnike iz povijesti
INDUSTRIJSKA BAŠTINA
Rijeka, 11. – 13. ožujka 2009.
TERENSKI RAD

POVIJESNA ŠETNJA SREDIŠTEM RIJEKE

GRUPA 5
VERZIJA A

Drage kolegice i kolege! Dobro jutro! Jeste li spremni ?

Upišite vrijeme starta: _____

Imate dovoljno vremena, ali ipak pripazite!

Pročitajte prvi dio teksta i krenite u izvršavanje zadatka koji će vam omogućiti da utvrdite dio povijesnog razvoja središta grada Rijeke s težištem na kazališta i hotele. Pa krenimo u «povijesnu avanturu» poput petašića.

Povijest vašeg hotela upoznat ćete iz prospekta kojeg možete dobiti na recepciji gdje ćete usput analizirati zidne «fotke».

Nakon izlaza iz hotela krenite lijevo ispred Hrvatskog doma kulture do autobusne stanice gdje će vas prva spomen - ploča upozoriti na jedan važan događaj za Rijeku. Ako biste nastavili dalje, stigli biste do Pećina – sinonim za ljetovanje i stara dobra kupališta. Godine 1910. otvara se prvi sanatorij u Hrvatskoj «Pećine», kasnije hotel «Park».

Vratite se ispred hotela i krenite dvostrukim prijelazom te desno Strossmayerovom do «Sušačkog korza», do hotela «Kontinental» iz 1888. godine. Obratite pozornost na proširenje ulice slično trokutastom trgu gdje prelazite duži pješački prijelaz.

Možete vidjeti lijepe historicističke zgrade koje podižu hrvatski poduzetnici u drugoj pol. 19.st. U isto vrijeme i u Rijeci nastaju nove stambeno – poslovne četvrti na Dolcu, Brajdi i oko kazališta.

Ne zaboravimo da je historicizam kozmopolitska arhitektura koja je jednaka u Rijeci, Sušaku, Trstu i Beču.

Vjerojatno ste već stigli do «Konta». Nađite dobro mjesto odakle možete dobro pratiti ono što čitate. Nešto u svezi s tim sušačkim divom:

Do Nagodbe na Sušaku je izgradnja bila stihijska. Jedina velika zgrada je nikla do ulazne kapele za Trsatske stube (nasuprot hotelu). Podignuo ju je bogati Riječanin Simeon Adamić. O njemu ste već vjerojatno čuli u muzeju. Nakon Nagodbe dolazi do nagle izgradnje Rijeke što se odrazilo i na Sušak. Srednjoeuropsku fizionomiju Sušak dobiva kada njegov gradonačelnik Hinko Bačić podiže ogromnu zgradu koja je pred vama. Bio je to trgovački, stambeni i hotelski blok. Projektirao ju je prvi sušački arhitekt Vežičanin Mate Glavan koji je nešto kasnije projektirao i Rafineriju nafte.

Slično kao gradonačelnik Rijeke, njegov suvremenik Giovanni Ciotta (Điovani Čiota), vidoviti Bačić na prijelazu stoljeća, tijekom 20.godišnjeg vođenja pretvara Sušak u grad. Sušak će biti proglašen gradom 1919. godine.

1. zadatak

«FOTKE» - SLIKATI od 3 – 5 hotela iz 19. i poč 20.st.

Počnite s „Kontinentalom“

Budući da je prerano za «caffè stanku» nastavite šetnju preko mosta.

Na mjestu ovog mosta stajao je stari most i granica između Kraljevina Italije i Jugoslavije. Možete baciti pogled na razinu naše Rječine na kojoj je izgrađeno 20 mostova.

2. zadatak

«Fotka» s prvim od dvojice riječkih «metalnih» gospodina iz 19. i početka 20. st.

U srednjem vijeku se je ovdje u blizini trajekt - lađom prelazila Rječina. Prvi mostovi izgrađeni su u 17. st. Tada ni Rijeka u Njemačkom Carstvu, ni Trsat u Hrvatskom – Ugarskom Kraljevstvu nisu bili veliki gradovi. Ta dva bliska naselja naseljena istim narodom bila su već tada odvojena Rječinom, državnom – europskom granicom. Kasnije izgrađene ceste LUIZIJANA, Karolina

i Dorotea završavale su na tom prostoru – na lijevoj obali Rječine.

Prolazite uz rotundu kafić novijeg datuma koji nosi naziv «Striga», nečije prezime. Nije važno, ne spada u zadatak... Usputno možete pročitati tekst spomen - ploče desno iz kojeg zaključujete kako se naziva trg na kojem se nalazite.

Skrenite tada na lijevo prema kapeli na čijem je približnom mjestu od 18. st. stajao kip sv. Ivana Nepomuka, a kasnije je kroz nju prolazila nekadašnja granica između Kraljevina Italije i Jugoslavije. Nakon pješačkog prijelaza nastavljate šetnju Fiumarom uz obalu Mrtvog kanala do Jelačićeva trga.

Zašto Mrtvi kanal?

Zbog stoljetnih poplava Rječine 1855. prokopano je novo korito za Rječinu, a u staro korito puštena je morska voda stvarajući Mrtvi kanal. Između njih je nastala trokutasta Delta, kojoj budući planovi grada predviđaju lijepi razvoj. Na njoj je postojalo kupalište, a djelovali su i klubovi plivanja i veslanja.

Šetajući, obratite pažnju na DESNO preko ceste na zgradu na kojoj je spomen ploča. To je Kuća Adamić s 14 prozora TROSTRUKE povijesne vrijednosti. Prvog vlasnika Simeona upoznali ste u muzeju. U istoj zgradi djelovala je Prva hrvatska gimnazija od 1881. do 1896. kada se preselila u novu zgradu na Sušaku. Utemeljena je 1627. kao isusovačka gimnazija. U rujnu 1896. u istoj zgradi održana je prva kinopredstava u Rijeci, a čini se i u Hrvatskoj.

3. zadatak:

Fotka – snimate Kuću Adamić preko ceste!

Preko Mrtvog kanala lijevo nalazi se park sa Spomenikom oslobođenju iz 1955. Na kraju pločnika pogledat ćete moderni spomenik i Most hrvatskih branitelja iz 2001.

Nakon dvostrukog pješačkog prijelaza nalazite se na Jelačićevu trgu. Kada biste krenuli ravno u Užarsku ulicu, nekadašnji dekumanus, prema crkvi Marijinog Uznesenja sa zvonikom «Kosim tornjem», ušli biste u područje najnovijeg arheološkog zbivanja u svezi s ANTIČKOM RIJEKOM – TARSATIKOM. Naime, tijekom prošlih mjeseci iskopani su prekrasni mozaici iz 5. st.

Nadamo se da vam ne smeta što usputno skrećemo s teme «industrijska...»

Nešto u svezi s Jelačićevim trgom!

Nalazite se na nekadašnjem trgu Rječina (Piazza della Fiumara) koji se nalazio u staroj luci i koji je bio pristanište jedrenjacima i stovarište robe.

Ovo je neuralgična točka u povijesti grada, mjesto gdje su bila «bijela vrata» preko kojih je uspostavljena veza s Hrvatskom i Ugarskom. Gradnjom novog korita Rječine i moderne luke ovaj trg prestaje biti gospodarsko i pomorsko pročelje grada.

KRENITE LIJEVO od Kawasakijske fontane Starčevićovom ulicom. Ulazite u «mali Korzo» koji vas vodi u veliki.

God. 1750. Rijeku je zadesio potres. Stradao je veliki dio unutrašnjosti starog grada. Marija Terezija – poznate ju? – dodijelila je veću pomoć za obnovu. Tada se izradio urbanistički plan u kome se Stari grad ostavio nepromijenjen, a ispred grada se projektirala moderna gradska četvrt nazvana Civitas nova. S vaše desne strane do Gradskeg tornja na sredini Korza pratit će vas zgrade izgrađene na srednjovjekovnim djelomično i antičkim temeljima ili Rovu koji se postepeno zatrpavao.

S lijeve strane nalaze se zgrade izgrađene kasnije širenjem Novog grada. Danas vidite veliki stambeni blok s dva pročelja. Naručio ga je riječki poduzetnik Ploech.

Jeste li umorni? Vrijeme je za «caffe pauzu»! DA, DA, SLIJEDI PRVA ZASLUŽENA PAUZA kojom završavate prvi dio vašeg «seminara», HURA! HURA!.....

Vjerojatno se pitate, koliko dijelova još? E to je tajna, jaka li tajna!

PREPORUKA: Krenite u nekadašnji riječki gostinjac. Gradili su ga početkom 18.st. crikvenički pavlini. Prepoznat ćete njihov amblem na ulazu u kavanu «D V A L A V A».

Tijekom srednjeg vijeka putnici su mogli naći konačište u gostionicama ili samostanima, pri kojima su se vremenom razvili gostinjeci. U Rijeci je dokumentima potvrđen najstariji pavlinski gostinjac. U njemu je prenoćio car Josip II. godine 1775.

Iza «Dva lava» nalazilo se u 19.st. nekoliko manjih hotela: «Gradu Rijeci», «Gradu Milanu» i nešto dalje «Židovska kuća».

Poslije prve pauze !

ČESTITAMO NA DOSADAŠNJOJ AKTIVNOSTI,

SAMO HRABRO NAPRIJED!!!!!!!

Nastavljate vašu šetnju «malim Korzom». Vidjet ćete uskoro naziv ulice Sokol kula koja je na tom mjestu stajala u srednjem i novom vijeku. Na prednjoj strani zgrade ugledat ćete dvojezičnu spomen ploču. Taj je lik bio zbilja lik. «U Rijeci poznat po svom pomalo boemskom životu u kojem je bilo vremena i za provod i za posao, a kasnije u Americi Uostalom, da nije bio «faca», zar bi jedan od dva njujorška aerodroma nosio njegovo ime?»

4. zadatak:

Zapisati tekstove dvojezičnih spomen ploča! Uskoro nailazite na drugu !

Okrenite se na suprotnu stranu. Nalazite se na malom trgu gdje se susreće više ulica. Jedna od najkraćih u gradu, istočna Scarpina, prelazi u Adamićevu. Tko su? Osnovni podaci nalaze se na pločama. Dodajemo nešto više.

Iginio Scarpa je gradeći Villu svojoj supruzi Angiollini utemeljio Opatiju. Andrija Ljudevit Adamić je izgradio prvu modernu kazališnu zgradu u Rijeci.

Kao što ste već doznali, Stari grad je sredinom 18. stoljeća dosta stradao u potresu, pa su u novom urbanističkom planu unesene linije novoga grada na obali pred gradskim zidinama i to tako da se zatrpavanjem mora dobiju nove površine.

RIJEKA je krajem 18. i poč. 19. st. veliko gradilište. Trgovinom, pomorstvom i industrijom obogaćeni građani su podizali svoje kuće u novom dijelu grada. Novoprišlo stanovništvo sa zapada trebalo je razonodu. Adamić, svjetski čovjek, riješio je taj problem naručujući kazalište na mjestu gdje sada vidite velebnu Palaču Modello u kojoj se nalazi Gradska knjižnica i sjedište talijanske nacionalne manjine.

Jeste li je uočili ?

ANDRIJA Ljudevit Adamić sin je Simeona kojeg smo već u dva navrata spominjali. Sin Andrija je svestran. Poduzetnik je, zastupnik u ugarskom parlamentu i svježi riječki patricij. Proputovao je Europom te je već imao viziju kako bi projektirao kazalište koje je bilo izuzetno veliko, u razini najvećih u Europi za tako mali grad poput tadašnje Rijeke (8000 st., manje od Bakra). Zgrada je bila gotova 1805. god. Oblikovala je mali trg sličan onom ispred kojeg stojite. Stvorena je scenografija u kojoj je kasnobarokna

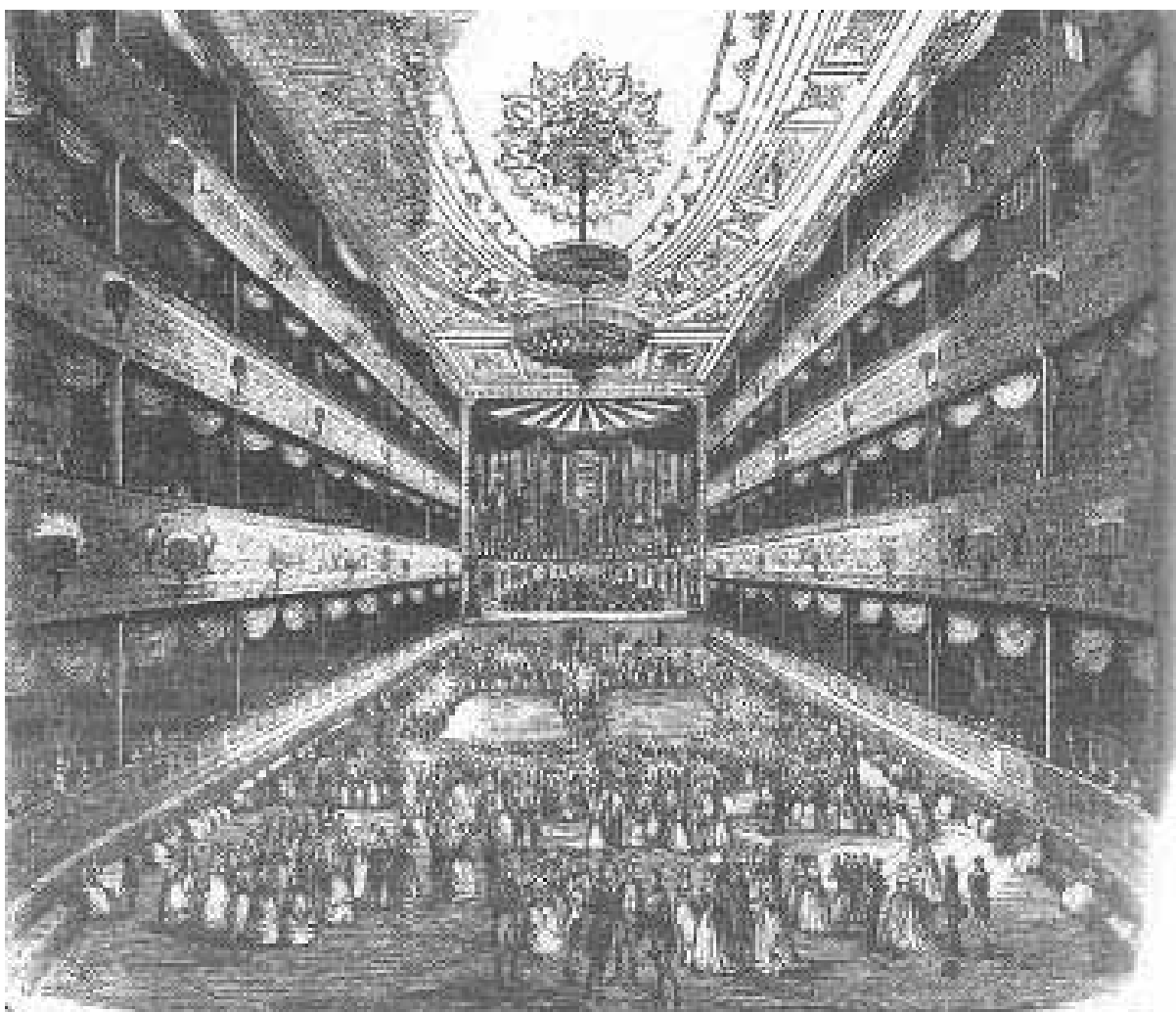
zgrada početku Korza dala određeni srednjoeuropski velegradski ton. Graditelj prvog «Novog kazališta» bio je i prvi projektant željeznih mostova. U tom kazalištu je 1857. milanski diplomant Ivan Zajc organizirao festival Verdijevih opera.

5. zadatak:

SLIKATI od 3 – 5 mjesta gdje su u 19. st. nalazila kazališta.

Počnite s «ADAMIĆEVIM»!

Zgrada ADAMIĆEVOG KAZALIŠTA jedna je od triju riječkih monumentalnih zgrada prve pol. 19. st uz palaču Rafinerije šećera (obrađuje druga grupa – kod Željeznice postaje) i stare Guvernerove palače na kraju Korza (porušena). Na žalost, nakon 80-ak godina zgrada više nije odgovarala novim propisima za kazališne zgrade u AU. Širenje grada zahtijevalo je veće kazalište. Dok se staro rušilo, preko puta južnije započeti su temelji za novo kazalište. Na mjestu starog kazališta nicala je nova bankovna palača Modello koju promatrate.

Svečanost u povodu dolaska nadvojvode Stjepana (1847.) – jedina sačuvana slika unutrašnjosti Adamićevog kazališta (Ilustrirano Zetinu, Letača)

Vrijeme je da vas upoznamo s najuspješnijim riječkim suvremenikom **sušačkog gradonačelnika Bačića, sjećate li se tog podatka?**

Adamićev unuk Giovanni Ciotta, vrlo uspješni riječki gradonačelnik, zanesen gradnjama, velikog ugleda u svijetu bankara, veliki akcionar Riječke banke i štedionice, predložio je tko će graditi palaču Modello. O njoj na kraju naše šetnje.

Godine 1885. dovršene su palača Modello i novo kazalište, današnje HNK, zaokruživši kvadratni prostor. Vidjet ćete kasnije taj prostor ispred današnjeg kazališta. Fellner i Helmer su u Rijeku prenijeli arhitekturu bečkog Ringa u nekoliko riječkih prostora.

Andrija Ljudevit Adamić na portretu naslikanom oko 1800. ponosno pokazuje nacрте svoga kazališta (Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka)

Giovanni Ciotta

U prizemlju bankovne palače bio je Caffè grande u kojem je bio rezerviran stol za F. Supila.

Prijeđite pješački prijelaz na lijevo i uputite se još na lijevo u Gupčevu ulicu do prve kuće desno na kojoj se nalazi spomen ploča. Sadržaj će vas zasigurno zanimati.

Vratite se na početak ulice i skrenite lijevo. U sredini Bačvarske odvaja se Jedrarska, gdje nailazite ponovno na dvojezičnu spomen ploču. Žene, žene, Riječanke, Riječanke, skoro nigdje nas nema! To je jedina spomen ploča u središtu grada posvećena ženi, Riječanki. Ostale su Karolina Riječka iz prve pol 19. st. – naziv obalnog gata, opisana u izlogu turističke magistrale, i Marija Krucifiksa Kozulić, suvremenica Gramatike – naziv ulice u zap.dijelu središta grada. Govorimo o užoj jezgri grada.

Konačno smo gotovi s ovim «trgićem». Jeste li umorni ? Ma kakvi, pa tek ste krenuli? Prijeđite lijevi prijelaz preko vrlo prometne Adamićeve. Nalazite se ponovno na početku Korza. Ne zaboravite, nema ga do kraja 18. st.

Šetajući prema zapadu vidjet ćete zgrade na desnoj strani iz kraja 18. i poč. 19. st. od baroknog do klasicističkog stila. Poneke stare zgrade ustupile su mjesto novijim. Na lijevoj strani uočite čete visoku lijepu secesijsku zgradu PG ŽUPANIJE. Izgrađena je 1906. god. U njoj su stalno djelovali hoteli – Royal, Real, Zagreb.

Kada stignete do Gradskog tornja obavezna stajaća stanica ! Zašto?

Nalazite se pred likovnim «HIJEROGLIFOM koji se čita RIJEKA», pred simbolom Rijeke. S druge strane tornja je riječki trg, danas Koblerov. Ivan Giovanni Kobler je gradski patricij i carski ministar savjetnik koji je 25 godina istraživao i sakupio toliko povijesnih podataka na temelju kojih je tiskana prva značajnija knjiga o riječkoj povijesti od stvaranja grada do 1870. god. Vidite li fontanu usred trga? Nju je u povodu 150. obljetnice svog postojanja podigla Tvornica papira u spomen mnogim radnicima ovog grada i Harteri koja ih je hranila. Na žalost, danas nema više ni Hartere, ni arhitekta Emilija.

Ne zaboravite da je u «Tvornici papira» parni stroj proradio 1833. Prvi u ovim prostorima. Inače Koblerov trg je prije stvaranja Korza bio srce Rijeke, tržnica, burza, u 18. st. tu su bile tri ljekarne, kavana i brojne trgovine.

6. zadatak:

Iza vas je izlog turističke magistrale u kojem nalazite podatke o Korzu, Gradskom tornju, Karolini Riječkoj i još ponešto. Pročitajte pažljivo!

Desno od izloga nalazi se POŠTA, zgrada iz 1897. Dok se guverneru gradila nova palača, boravio je u dijelu ove palače.

Ugodno ili neugodno? Jeste li raspoloženi? Da mi je znati? Ubacila bih odmah stanku. Malo šale, nadam se da vas ne ljuti. Još sasvim malo do «caffe ili nekakve drukčije» stanke.

Dakle, nastavljamo našu «povijesnu šetnju». Nakon zgrade uprave grada (u njenim se izlozima možete diviti fotkama s našeg posljednjeg karnevala) prolazite ispred zgrade Korzo 18 – na desno. Sadržaj spomen- ploče je interesantan, jer se radi o prvoj organizaciji u svezi s tim jezikom u Hrvatskoj. Nešto dalje na suprotnoj strani možete vidjeti dvije secesijske zgrade od koji je druga najuža u gradu (u prizemlju nova trgovina «Peko»). Obje su, uz Hotel Royal, djelo istog autora.

Na desno je poznati riječki ljekarnik Prodam imao ljekarnu u kojoj i danas radi ljekarna.

Do nje je nama draga zgrada Radio Rijeke. Zgrada je povijesno značajna jer se u njoj nalazila Narodna čitaonica i prva hrvatska štedionica. Građena je 1845. Pasaž povezuje novi dio grada sa starim. Ispod altane pasaž vodi u kvadratni trg značajnog imena - Trg Riječke rezolucije - gdje se nalazila palača Municipija u kojoj je od 1833. do 1945. bilo sjedište gradske vlasti. Povijesni sastanak održao se u navedenoj zgradi u lijepo uređenoj dvorani u kojoj se nalazila Narodna čitaonica. Na pozornici čitaonice nastupali su ugledni hrvatski glumci i glazbenici.

Stigli ste do središnjeg dijela KORZA. Žila kucavica grada danas i u 19. st. Vrijeme je druge «caffe ili ? stanke». Imate veliku mogućnost biranja gdje?

- Nova Kraševa «čokoladarnica» ili Bonbonniere. Napomena: Rijeka ima Tvornicu čokolade i kakaa već 1896.!!

Na tom mjestu skretao je srednjovjekovni zid prema sjeveru.

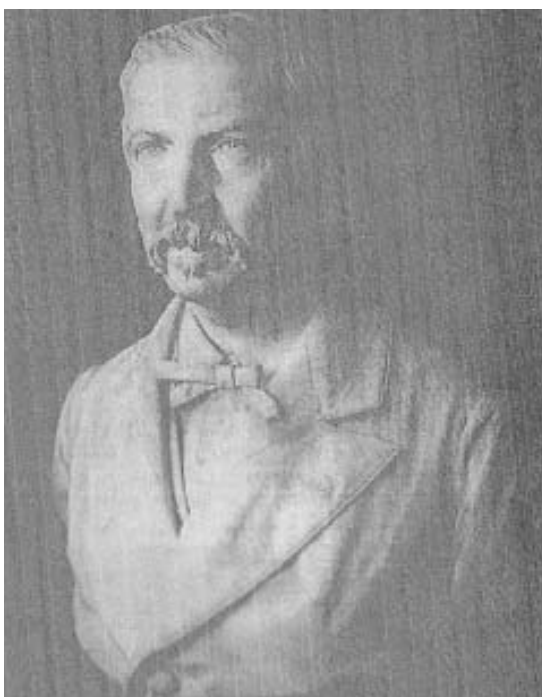
- Mac Donalds u kojem je u ono vrijeme bila kavana «Europa»
- belgijski brasserie «AS caffe» - najbolji pogled u svezi s vašim proučavanjem!
- nešto dalje na Korzu, bez skretanja, poznati je «HEMINGWAY».

Ovaj tekst možete pročitati sjedeći!

Već u 18.st. Rijeka ima sedam kavana koje su bile središte društvenog života. Godine 1781. uvedena je tarifa za sva jela i pića u svratištima i gostionicama. Jedan putopisac je zapisao: «Sluga me je pozdravio na francuskom jeziku, talijanski je zatražio od neke žene ključeva prostorija, a hrvatski je naredio kočijašu da donese prtljag u moju sobu. Daljnji razgovor sa mnom nastavio je na njemačkom jeziku.»

U prvoj polovici 19.st. postoje tri hotela: «K UGARSKOM KRALJU» (na obali), «K pošti» (kod Sveučilišne knjižnice) i «Kazalištu». Kasnije se otvara „K zlatnoj zvijezdi“. Nakon 1873. kada Rijeka dobiva dvije željezničke pruge za Ljubljanu i Zagreb slijedi veliki poticaj turizmu. 1872. uvodi se plinska rasvjeta u gradu.

U razdoblju od 1870. do kraja stoljeća Rijeka se vrtoglavom brzinom razvija u prometu, trgovini i industriji. U svemu se osjećala modernizacija i utrka za dostignućima Beča i Trsta. Gradskom je zastupstvu na čelu s gradonačelnikom Ciottom stalo da RI postane grad poput Trsta. Kapital ulažu Riječka banka i štedionica i najbogatiji posjednici kao utemeljitelj «Torpeda» Robert Whitehead i njegov sin John te precizan mehaničar Hanibal Ploech, Đuro Ružić (u rodu s Mažuranićima), Josip Gorup i drugi. I nadvojvoda Josip Habsburg se odlučuje na rezidenciju u Rijeci – današnji Hrvatski državni arhiv.

Poprsje Josipa Gorupa, rad Ivana Rendića u mramoru, 1883, Moderna galerija Rijeka

Robert Whitehead

1874. god. riječki veletrgovac drvom Josip Gorup naručuje najveći Hotel Europa (danas velika žuta zgrada na obali u kojoj je sjedište uprave grada). I arhitekt je «veleban», najveći tršćanski arhitekt Giuseppe Bruni. U prizemlju je bila kavana «Central».

Ne mogu se sjetiti gdje je bila «Kavana ogledala», negdje nasuprot hotela Schenk. Ne znam ni gdje je taj hotel. Ima vremena, možda se sjetim, a možda moram naučiti I am sorry.

Ukoliko sjedite u AS-u, gledate u nju. I u zgradi u kojem je «AS» bio je «Hotel LLOYD». U blizini su bili manji hoteli «Quarnaro» (preko puta na mjesto zgrade Euroherca) i «Trgovačkoj mornarici».

Rezime: Ukupno je RI 1914. god. imala 65000 stanov. i 20 hotela. Za usporedbu, Opatija iste godine ima 13 hotela, a Zagreb tri uz 75000 stanov. Grad ima 22 konzulata i 9 kina.

Prosudite sami o uspješnosti Rijeke početkom 20. st. Svakako je jedan od bogatijih srednjoeuropskih gradova. O ekonomskoj snazi govore i napori da se turizam proširi prema zapadu – Opatiji i istoku – Kostreni.

KLOPA, ODMOR , SLOBODA !!!!!!!!!!!

PRATITE LI VRIJEME ? TREBALI BISTE KRENUTI OKO MAX. 11 sati !!!!!

DOBRI STE, PROŠLI STE DVIJE TREĆINE PUTA. Bravo. NIŠTA SE NE TUŽITE. Ne čujem ništa! Ha , ha

SAMO HRABRO NAPRIJED. Kako timski rad? Kako se slažete? Jeste li primijenili neku posebnu metodu da budete efikasniji? Niste li, nema veze, polako, ali sigurno. Bitno je da se zabavljate kao i učenici.

Da ne zaboravim, pogledajte izlog koje zlatarnice. Pronađite kojeg morčića. Puno je štorijski kako su nastali. Najbolja je ona «va koj ni nikakovega rata, ni ubijanja. Morčić je kod i mnogi rečki zeti došal z jednin od brojneh brodi va rečku luku, zišal nogi protegnut va grad, na nekomu od tanci videl prelipu malicu, zaljubil se va nju i va njeji grad i tu ostal».

Krenimo Korzom dalje zapadno do zgrade Filodramatike - kavana Hemingway. Možda ste sada u njoj?

Nešto o Filodramatici - RI ima Filharmonijsko društvo već u 18.st. Od 1872. osnovano je novo Filharmonijsko – dramsko društvo s Jurjem Vranyczanyjem na čelu. Udruženje obrtnika im je ustupio veliku dvoranu Kazina koja postaje središte zabavnog života uglednih Riječana. Kada je u zgradu Kazina (danas zgrada Radio RI) uselila Narodna čitaonica, FD društvo moralo je iseliti. Pri otvaranju 30. XI. 1890. god. na njoj je pozornici odjeknula društvena himna koju je skladao Ivan Zajc.

Zgrada ima malu dvoranu, pravo malo kazalište, sličnu bečkim glazbeno-scenskim prostorima. U toj zgradi nisu Riječani bili pasivni promatrači, već aktivno angažirani u stvaranju programa i kulturne politike grada.

Nastavljate šetnju naprijed do restorana «Zlatna školjka» na desnoj strani. Jeste li pročitali što piše u reklamnom izlogu restorana? Idite slobodno dalje kroz usku Kružnu ulicu i skrenite u prvu desno – Školski prolaz. Nešto dalje skrećete lijevo. Penjite se i stižete do ULICE DOLAC koja nama treba, pravi biser industrijske baštine.

Područje zapadno od zidina starog grada zvalo se Brajda ili Dolac. Sustavnom urbanizacijom od 18.st. RI se širi prema zapadu. Dolaskom Ciotte za gradonačelnika počinju radovi na urbanizaciji područja od Dolca do Zagrada. U RI je ogroman priliv stanovnika, činovnici žele udobne stanove. Poduzetni industrijalac i posjednik Englez Robert Whitehead ulaže kapital i u tu ulicu u kojoj već postoje neke zgrade.

Pogledajte najprije desno prema hotelu Bonavia. On djeluje na istom prostoru pod istim nazivom od 1885. Od 1876. djeluje kao najstariji riječki hotel pod nazivom «Nacional», a prema nekim izvorima kao gostiona «Bonavia». Nasuprot hotelu nalazi se značajna zgrada u kojoj su se smjestile dvije kulturne ustanove. KOJE ? U njoj možete pogledati stalnu izložbu glagoljice!

Zgrada je zgotovljena 1888. za Osnovnu školu za djevojčice. Iste godine otvorena je na kraju ulice Osnovna škola za dječake. Vidjet ćete ju na kraju ulice, danas je u njoj Talijanska gimnazija. Dok Municipij autonomaški, protalijanski gradi jedne škole, mađarski Gubernij gradi druge. Iza hotela «Bonavia» gradi se zgrada današnjih gimnazija. Izvori navode da je na mjestu gimnazije djelovalo još jedno staro kazalište koje je posjetio Josip II. kada je prenoćio u pavlinskom gostinju. Hotel je vodio Bono, pa De Gerlicz.

Prošetajte prema kraju ulice. Prije kraja vidjet ćete s lijeve strane Whiteheadovu kuću «Venećijanska kuća» (Dolac 7). Naručio je još tri stambena bloka. Već smo napomenuli da Whitehead uz Ciottu, Gorupa i Ploecha čini riječku četvorku DRUGE polovice 19. st. Posebno prva dvojica pretvaraju RI u kozmopolitsko urbano središte.

Na samom kraju ulice ugaonu zgradu gradi Gradska štedionica. Preko puta vidite OŠ za dječake koju smo već spominjali.

Nalazimo se u sredini ulice Erazma Barčića. Bio je patricij grada Rijeke i Bakra, odvjetnik i narodni zastupnik, pravaš, najvažniji političar u gradu kada riječka luka zauzima, ako se ne varam, osmo mjesto u Europi. Rijeka tada ima najveću tvornicu duhana u Carstvu (2400 radnika), registriranih više od 20 poduzeća i brodogradilišta. Riječke ulice vrve poliglotima. Grad ima jedinu Pomorsku akademiju u Carstvu i najstariji Muzeum Nugent u Hrvatskoj.

Preko puta je TEATRO FENICE. Velebna zgradurina iz 1914. U trenutku kada se ruši staro općinsko kazalište, poduzetnica, vlasnica hotela Caterina Riccotti iz Ancone odlučuje u vrtu svoje vile izgraditi drveno kazalište nepokriveno za ljetne priredbe.

God. 1888. gđa Katerina sa sinovima dograđuje i zida pozornicu. Sinovi kasnije naručuju projekt za kazalište i casino. Izveden je samo prvi. Od armirano betonske konstrukcije, bio je jedan od najmodernijih u Europi. Primao je nešto manje od 2000 ljudi. Ispod gledališta izgrađena je «Bijela dvorana» s pozornicom i plesnim podijem. Teatro Fenice ostao je pučki teatar. Mogle su nastupiti i netalijanske družine.

Nešto dalje, desno, uzbrdo u Barčićevo nalazila se dvorana «Jugo» i još dalje dvorana «Armonija» u kojima su se održavale kazališne priredbe. Bilo je dosta takvih kazališta u privatnim prostorijama širom grada. Tvornice su, kao na primjer «Torpedo», imale organizirane kulturne programe poslije radnog vremena – DOPO-LAVORO - u kojima su bile često upriličene kazališne predstave.

Nakon ove «kazališne stanke» krenite Barčićevom lijevo prema centru. Kada stignete do glavnog Jadranskog trga, možete učiniti stanku na jednoj od novih fontana - blizanki. Promatrajte i uživajte. Nalazite se na najzapadnijoj točki vašeg itinerara, slijedi vraćanje na istok.

Negdje na mjestu današnje banke nalazila se stara guvernerova palača. O njoj ste sigurno čuli u novoj guvernerovoj, današnjem PPMHp. Riječka povijest bilježi drugu značajnu ženu 19. st., guvernerovu suprugu Idu de Kiss. O njoj drugom zgodom.

IDA KISS- CZAPO
(1807. – 1856.)

Vidite li desno cvjećarnicu? Zove se «Mimoza»! Izvori navode da je u njoj bio najstariji cvjetni salon u JI Europi.

Nasuprot banci stoji velebna Palača Adria, danas «Jadrolinija». Izgrađena je 1897. i ostala je najljepša i najbogatija zgrada u RI. Ona je simbol pomorske moći i ukras lučke metropole. Vlasnik je bio istoimeno parobrodarsko društvo.

Promotrite u gornjem dijelu 4 kipa žena. Predstavljaju kontinente. Kada budete s prednje strane zgrade vidjet ćete 4 kipa muš-

karaca. Potrudite se, koga predstavljaju?

7. zadatak:

FOTKA « ŽENE KONTINENTI NA PALAČI ADRIA»

U svezi s tom zgradom zanimljiva je «gospođa jadranskih flota» Annie Frankfurter. Bila je sestra Židova, generalnog direktora Tršćanskog Lloyda i supruga generalnog direktora „Adrie“ Emilija Kurande. Rijetke ljepote, očarala je nadvojvodu Rudolfa, no „Beč“ vezu nije dopustio.

U zgradi lijevo od palače Adria djelovao je Hotel «Adria».

Jeste li se odmorili? Nadam se da jeste. U nadi je spas! Još malo.

Nastavite svoju šetnju prema moru, malo desno nailazite na dvostruki pješački prijelaz. Prođite Zadarskom ulicom te ponovno desno prijeđite prometnu ulicu na Rivi. Eto vas na autobusnoj stanici. Uzmite bilo koji broj. Vozite se dvije stanice do HNK «Ivan pl. Zajc», posljednje točke našeg itinerera.

Silazite na drugoj stanici koja se nalazi između velike tržnice i kazališta. Ukoliko vam vrijeme dopusti taj dio puta možete i propješačiti uz obalu.

Usput ponovite !

8. zadatak:

Nabrojite riječku «četvorku» u drugoj pol. 19. st. !

U međuvremenu stižete do kazališnog parka.

Nalazite se pred najljepšim parkom u našoj županiji (tako je proglašen od strane stručnjaka). Krenite lijevo do ulaza u park. Prošećite parkom. Ovisno o vremenu odmorite se, sjednite, pogledajte

Ispred kazališta Džamonjina fontana!

Nalazite se na nekadašnjem trgu Urmeny. Prema jugu su stambene palače Gorup, zapadno su paviljoni tržnice, sjeverno je cesta i Palača Modello sa drugim stambenim blokom dok je prema istoku tj. Mrtvom kanalu naše današnje HNK «Ivan pl. Zajc».

9. zadatak:

Lijevo od Gorupovih kuća nalazi se još jedan turistički izlog u kojem nalazite podatke o ovom trgu. Vjerujem da ćete i ovaj pažljivo pročitati, a možda i nešto zapisati.

Iako Rijeka ima kazališnu drvenu zgradu već oko 1700. izvan zidina starog grada, najnovija zgrada bila je vrhunac nadanja Riječana. Općinsko kazalište «Verdi» posjetio je deset godina kasnije Puccini. Prilikom izvedbe njegove Manon Lescaut pozvan je ovacijama na pozornicu 34 puta. Godine 1898. u «La Boheme» ulogu tenora pjeva svjetski Enrico Caruzo. Godine 1897. u kazalištu je glumila sa svojom družinom već spomenuta Riječanka Irma Gramatica. Vrhunac je rafinirana riječka kazališna publika doživjela 1898. kada su uživali u glumi Sarah Berntrandt.

Vjerojatno ste čuli da je kazalište ukrašeno najnovijim zastorom «Jadranski triptih» autora Matka Trebotića.

Prije napuštanja trga interesantno je pogledati krajnje desno smeđu-oker «TURSKU KUĆU».

Ukoliko vam ostane vremena možete na još jedno piće u Cristijanu, Eru ili tržnici.

Krenite desnom stranom preko vrlo prometne Zajčeve te desno do Mrtvog kanala.

POSLJEDNJI POZOR! Nakon altane zastanite i pogledajte spomen ploču na sljedećoj zgradi (Zajčeva 6). Teže ju je vidjeti jer ju crnika skriva.

Što se u toj zgradi događalo?

Bližite se kraju vaše indigacione, kako kaže Lučić za svoje djelo.

10. zadatak:

Navedite imena dvaju hotela (poč. 20. st.) i starije gostionice na Sušaku! Odgovor je na «fotkama» u atriju vašeg hotela!

Ponovno prolazite vrlo prometnu Ribarsku ulicu i nastavite šetnju uz Mrtvi kanal do Mosta hrvatskih branitelja. Prelazite most i cijelo parkiralište do desnog izlaza. Tada prelazite Rječinu i dvostruki pješački do Kačićeve ulice. Malo lijevo do Podhumskih žrtava pa ravno do stubišta ispred vašeg hotela.

Ispred kojih škola prolazite? Baš nas briga, ručak čeka

Bravo, bravo, gotovi ste. Položili ste!

U nadi da ste uglavnom dobro i sve u svemu zadovoljno,

hvala na utrošenom vremenu na upoznavanju naše Rike.

Ako niste, oprostite nam.

Srdačan pozdrav i dobar tek !